

T.C
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

ŞİRNAK'TAKİ TATAR AŞİRETİNİN HALK İNANISLARI VE ŞİRNAK İLİ'NİN
GÜNÜMÜZ İNANÇ COĞRAFYASI

107490
T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Davut KILIÇ

HAZIRLAYAN

Halit GÜROCAK

ELAZIĞ- 2001

T.C

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

ŞIRNAK'TAKİ TATAR AŞİRETİNİN HALK İNANISLARI VE ŞIRNAK İLİ'NİN

GÜNÜMÜZ İNANÇ COĞRAFYASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bu tez 18./09/2001 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Yrd. Doç. Dr. İskender OYMAK

Üye

Yrd. Doç. Dr. Davut KILIÇ

Üye

Yrd. Doç. Dr. Adem TUTAR

Üye

Yrd. Doç. Dr. Sami KILIÇ

Üye

Yrd. Doç. Dr. Sıddık ÜNALAN

Yukarıdaki jüri üyelerinin imzaları tasdik olunur.

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Ahmet BURAN

ABSTRACT

Master Thesis

Halit GÜROCAK

The University of Fırat

Social Sciences Institute

Main Science Branch of Philosophy and Religion Sciences

2001 Page: 70

This study which was done Tatars tribe society beliefs in Şırnak consist of two parts.

In introduction part information about the city's history and geography has been given in the first part of the study origin of the Tatar's name, in history of Tatars, Tatar's tribe settle down in Şırnak, Tatar's tribe beliefs about birth, marriage, death, Nevruz in the second part of the thesis the religious condition of the Şırnak. Besides the tariqats, religious communities investigated throughout the city.

Our study was completed face to face, about tariqats and religious groups, with people.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

ŞIRNAK'TAKİ TATAR AŞİRETİNİN HALK İNANIŞLARI VE ŞIRNAK İLİ'NİN GÜNÜMÜZ İNANÇ COĞRAFYASI

Halit GÜROCAK

**Fırat Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Dinler Tarihi Bilim Dalı
2001, Sayfa: 70**

“Şırnak'taki Tatar Aşiretinin Halk İnanışları ve Şırnak İli'nin Günümüz İnanç Coğrafyası” adlı çalışmamız, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde ilin coğrafyası ve tarihi, birinci bölümde ise Tatar adının kaynağı, Türk Tarihinde Tatarlar, Şırnak Bölgesine Tatar Aşiretinin yerleşmesi ile Tatar Aşiretinin doğum, düğün, ölüm, nevruz gibi halk inanışları, ikinci bölümde, yaşayan dinler ve Şırnak ilinde faaliyet gösteren tarikat ve cemaatler hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmamızda halk inanışları ile tarikat ve cemaatler ile ilgili bölümler bölge insanı ile birebir görüşülerek ortaya konulmuştur.

ÖZET**SUMMARY****İÇİNDEKİLER****I****ÖNSÖZ****III****KISALTMALAR****V****METOD VE KAYNAKLAR****VI****GİRİŞ****1****BİRİNCİ BÖLÜM****ŞIRNAK'TAKİ TATAR AŞİRETİ VE BU AŞİRETİN HALK İNANIŞLARI****A-TATAR ADI VE MENŞEİ****10**

1- Tatar Adının Kaynağı

10

2- Türk Tarihinde Tatarlar

13

3- Şırnak'taki Tatar Aşireti

17

B- ŞIRNAK'TAKİ TATAR AŞİRETİNİN YAYGIN HALK İNANIŞLARI**19**

1-Doğumla İlgili Halk İnanışları

19

a- Doğum Öncesi

19

b- Doğum Sonrası

20

c- Sünnet

21

2- Düğünle İlgili Halk İnanışları

21

a- Kız İsterme

21

b- Nişan

23

c-Düğüne Çağırılma

23

d- Kına Yakma

24

e- Düğün Merasimi

24

f- Gelin Alma

25

g- Düğün Sonrası

26

3- Hasta ve Ölümle İlgili Halk İnanışları

28

a- Hasta Ziyareti

28

b- Defin Merasimi

29

c- Defin Sonrası

31

4- Diğer Halk İnanışları

32

a- Nevruz

32

b- Yağmur Duası

33

c- Kurban İnanışları

34

5- Giyim Kuşam

35

İKİNCİ BÖLÜM

ŞIRNAK İLİ'NİN GÜNÜMÜZ DİNİ YAPISI

A-ŞIRNAK İLİN'DE YAŞAYAN DİNLER	37
1- İslam ve Mezhepleri	37
a- İslamiyet Hakkında Genel Bilgi	37
b- İslam Mezhepleri	39
1) Sünni Mezhepler	39
2) Şii Mezhepler	41
2- Hristiyanlık ve Mezhepleri	42
a-Hristiyanlık Hakkında Genel Bilgi	42
b-Hristiyan Mezhepleri	43
B- ŞIRNAK İLİNİN GÜNÜMÜZ İNANÇ COĞRAFYASI	49
1-Şirnak İl Merkez ve Merkeze Bağlı Belde ve Köylerin Günümüz İnanç Coğrafyası	49
2-İdil İlçesi Belde ve Köylerinin Günümüz İnanç Coğrafyası	51
3-Beytüşşebap İlçesi Belde ve Köylerinin Günümüz İnanç Coğrafyası	53
4-Cizre İlçesi Belde ve Köylerinin Günümüz İnanç Coğrafyası	54
5-Güçlükonak İlçesi Belde ve Köylerinin Günümüz İnanç Coğrafyası	55
6-Silopi İlçesi Belde ve Köylerinin Günümüz İnanç Coğrafyası	56
7-Uludere İlçesi Belde ve Köylerinin Günümüz İnanç Coğrafyası	58
C-ŞIRNAK İLİN'DE FALİYET GÖSTEREN TARİKAT VE DİNİ CEMAATLER	59
1-Tarikatlar	59
a-Kadiri Tarikatı	60
b-Nakşibendi Tarikatı	61
c- Adıyaman Menzil Tarikatı (Menzil Nakşiliği)	62
2- Dini Cemaatler	63
a-Süleymancılar	63
b-Nurcular	64
SONUÇ	65
BİBLİYOGRAFYA	67

ÖNSÖZ

Anadolu tarihin ilk dönemlerinden itibaren farklı milletlere ve uygarlıklara ev sahipliği yapan bir bölge, daha Hunlar devrinden itibaren Batıya göç eden farklı Türk topluluklarıyla tanışmıştır. XI. Yüzyılın sonlarına doğru Selçuklu muhacereti ile Türk yurdu haline gelmeye başlayan bölge Oğuz boylarının batıya göçlerinde takip ettikleri güzergahın önemli bir kesimi Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi içerisinde bulunmaktadır, bu sebeple Anadolu'daki Türk yerleşmesinin en eski izlerine bu iki bölgede rastlanır.

Hem jeopolitik duyarlılığı hem de stratejik özellikleri itibarıyla büyük bir öneme sahip olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Malazgirt Zaferinden sonra devamlı surette ana unsur olarak Türklerin yerleştiği bir saha olmuştur. Ancak gerek Arap ve Fars kültürleri ile yoğun bir etkileşim gerekse daha sonra Osmanlı Devletinin dağılma döneminden itibaren baş gösteren Oryantalizm faaliyetlerinin yıkıcı etkileri, bu coğrafyada günümüze kadar devam edegelen sosyo-kültürel problemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

XXI. yüzyıla damgasını vurması beklenen küreselleşen bir dünya hedefi içerisinde kendi kültürü ile ayakta kalmaya çalışan, büyümek isteyen ya da dünyaya yön verme iddiasında bulunan her milletin temelde yapması gereken ilk olarak kendisini bir insan topluluğundan şuurlu bir camia haline getiren ortak değerleri tespit ederek bunları olabildiğince yaşatmaya çalışmaktır. Türk milletinin yaşadığı asra uygun muasır bir medeniyet seviyesinde bulunmasını isteyen her fert, Türkiye üzerinde yaşayan insanların ortak noktalarını öne çıkarmak düşüncesinde olmalıdır.

Güneydoğu Anadolu da Türklerin ilk yerleştikleri bölgelerden birisi olan Şırnak Vilayeti günümüzde yaşayan farklı dinler ve cemaatler ile, bu şehirde yaşayan Tatar Aşiretinin halk inanışları hakkında öğrenilebilecek her yeni bilginin bu milleti bir araya getiren duyguyu daha da güçlendireceği yönündeki umudumuz büyüktür.

Şırnak ilinde yaptığımız çalışma esnasında yardımlarını gördüğüm tüm kurum ve kuruluşlarla, Tatar aşireti lideri Süleyman Tatar ile aşiret üyelerine ve Şırnak halkına ayrıca tez çalışmalarımda bana yardımcı olan I. Danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Davut KILIÇ ile diğer hocalarıma sonsuz şükranlarımı sunarım.

HALİT GÜROCAK

ELAZIĞ 2001

KISALTMALAR

M.Ö.	:	Milattan Önce
M.S	:	Milattan Sonra
GAP	:	Güneydoğu Anadolu Projesi
y.y.	:	Yayın yeri
b.t.	:	Basım tarihi
a.g.e.	:	Adı geçen eser
a.g.m.	:	Adı geçen makale
a.g.md	:	Adı geçen madde
v.b	:	Ve benzeri
s	:	Sayfa
S	:	Sayı
v.d	:	Ve diğer
yy	:	Yüzyıl
B	:	Belde
A.Ü.İ.F.D	:	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

METOD VE KAYNAKLAR

A-METOD

“Şırnak’taki Tatar Aşiretinin Halk İnanışları ve Şırnak İli’nin Günümüz İnanç Coğrafyası” isimli tez çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Şırnak ilinin coğrafi ve tarihi yapısı ve bölgenin Türkleşmesi ve İslamlaşması ele alınmıştır.

Birinci bölümde Tatar adının kaynağı, Türk tarihinde Tatarlar ve Tatar aşiretinin yöreye yerleşmesi ile aşiretin halk inanışları incelenmiştir. Özellikle Tatar aşiretinin halk inanışları ile bölgeye yerleşmesi konusu incelenirken, aşiret lideri Süleyman Tatar ve diğer aşiret üyeleriyle görüştük ve onların düşüncelerini yansıtmaya çalıştık. Tatar aşiretinin halk inanışlarında mülakatların yanında, çalışmamızın genelinde olduğu gibi, en doğru sonuca ulaşabilmek için gözlem tekniklerine başvurarak veriler elde etmeğe çalıştık, bu tekniklere dinler tarihinin yorumlama metodunu kullanarak objektifliği esas aldık.

İkinci bölümde Şırnak ilinin günümüz inanç yapısı ele alınmıştır. Bu bölümde bölgede yaşayan dinler ve ilde faaliyet gösteren tarikatlar incelenmiştir. Tarikat ve cemaatler ele alınırken, bölge halkının yanında yörede görev yapan camii imam ve hatipleri, öğretmenlerle beraber, mahalle muhtarları, mahalli temsilcilerle görüşülmüştür. Bölgede terör faaliyetleri yoğun olduğundan dolayı insanlarla bu tip konuları konuşmak oldukça zordur. Bu nedenle halkla konuşurken direk olarak tarikat ve cemaatleri sormak yerine dolaylı olarak sorular sorup cevap almaya çalıştık.

B-KAYNAKLAR

Şırnak ilinin tarihi hakkında müstakil bir eser bulunmamaktadır. Özellikle ilin eski ve Türk tarihi hakkında yeterli bilgiler yoktur. Bu nedenle çalışmamızı değişik kitap, makale ve ansiklopedilerden topladığımız bilgilerle yapmaya çalıştık.

Bölgenin Türkleşmesi ve İslamlaşmasını ele alırken özellikle Mükrimin Halil Yinanç'ın "Türkiye Tarihi Selçuklular Devri" adlı eserinden faydalandık. Bölgenin coğrafi yapısını incelerken Şırnak il yıllıkları ile ansiklopedilerdeki bilgileri göz önünde bulundurduk. Tarikat ve Cemaatler incelenirken Fuat Köprülünün "Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar" ve Kamil Yılmaz'ın "Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar" ile Niyazi Usta'nın "Menzil Nakşiliği" adlı eserinden faydalandık. Bölgedeki Hristiyanların durumu incelenirken de Mehmet Çelik'in "Süryani Kadim Kilisesi Tarihi" adlı eserinden yararlandık.

GİRİŞ

Şırnak ili topraklarının batı kesimi, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Dicle bölümünde yer alırken, diğer kısmı ise Doğu Anadolu Bölgesinin sınırları içerisinde bulunur. Şırnak ilinin batısında Mardin, kuzeyinde Siirt, kuzey doğusunda Hakkari illeri, güneyinde ise Irak ve Suriye bulunmaktadır. Şırnak ilinin doğu ve kuzey doğusunu Altın ve Karacadağlar, güneyini ise Cudi Dağı kaplarken, batı ve kuzey batısı ise düzlüklerle çevrilidir. Bölgenin denizden yüksekliği 1350 m. olup, batı ve güney kesimindeki bazı düzlükler hariç geneli platolarla kaplıdır. En yüksek dağları Karaca Dağ (3275 m) ve Altın Dağ (3358 m) dır. Şırnak ilinin güneyinde bulunan Cudi Dağı ise Tufan Efsanesinden dolayı özel bir yere sahiptir.¹ Vilayetin 1/4'ü Doğu Anadolu da yer alırken, 3/4'ü ise Güneydoğu Anadolu da yer almaktadır. İlin kapladığı toplam alan 7.172 km²'dir.²

Kasrik Boğazı ilin ulaşımını sağlamada önemli bir rol oynamaktadır. Kasrik Boğazı ırmakların derince yardığı yarma bir vadidir. Bölge 600 mm³'ün biraz üzerinde yağış aldığı için 1500 ve 2000 m yüksekliklerde seyrek meşe ve andıç ağaçlarından oluşan ormanlar bulunmaktadır. Yüzey şekilleri bakımından oldukça dağlık olan ilde platolarda önemli yer kaplamaktadır. (Faraşın,Nordüz) Faraşın platosu otlakların varlığından dolayı hayvancılık için önemlidir. Kışların uzun ve sert geçmesinden dolayı Faraşın platosu yerleşmeye müsait değildir. Cizre, Silopi ve İdil platolarında genelde tahıl pamuk, mercimek gibi ürünler yetiştirilir. GAP projesinin bitirilmesinden sonra bu platolarda verim ve çeşit artacaktır. Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu da toprakları bulunan ilin hayat şartlarını, iklim olumsuz yönde etkilemektedir. Doğu Anadolu bölgesinde kalan kesimde kışlar sert geçer. Kuzeyden gelen soğuk havalar kışın bu yöreye çok kar sağlar. Kar yağışı Güneydoğu Anadolu bölgesinin sınırına kadar devam eder. Sisli ve karlı gün sayısı güney bölümüne göre daha fazladır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi içinde kalan kesimde kışlar daha ılık olmasına rağmen,

¹1996 Yılında Şırnak, (y.y. ve b.t. yoktur) s.65

² Cumhuriyetimizin 75. Yılında Şırnak, (y.y. ve b.t. yoktur) s.15

yazın aşırı sıcak geçmektedir. Örneğin Cizre’de en soğuk ay ortalaması 6 °C, en sıcak ay ortalaması 33.7 °C’dir.³

İklimin karasal olması, doğal bitki örtüsünü de etkiler. Yağışların az olması doğal bitki örtüsünün Bozkır (Step) olmasına neden olmaktadır. Bozkırlar küçükbaş hayvancılık için çok önemlidir, özellikle Beytüşşebap ve Uludere civarında bulunan dağların yüksek yerlerinde Alpin çayırları bulunur. Faraşın yaylası bu açıdan önemlidir. Bozkırın bitkisinin bulunmadığı yerlerde bozuk karakterli meşelikler görülebilmektedir. Özellikle meşelerin halk tarafından bilinçsizce kesilmesi meşeliklerin bozulmasına sebep olmuştur. Meşenin dışında yükseklerde ardıç ağaçları görülmektedir. Ardıç ağaçları da halk tarafından bilinçsizce kesildiğinden ve yerlerine yenileri dikilmediğinden bunların da sayısının iyice azalmasına sebep olmuştur. Şırnak ilinin dağlarında bittim denilen yabani fıstıklar görülür, bunların aşılınmasıyla fıstık ağacı elde edilebilmektedir. Akdeniz ikliminin görüldüğü çok az bir alanda Zakkum ağaçları görülür.⁴

Şırnak ilinin suları Dicle ırmağında toplanır. Dicle ırmağının başlıca kolları Habur ve Kızılısu’dur. Dicle nehri, ili kuzeybatı güneydoğu doğrultusunda keser ve Cizre’den sonra Türkiye Suriye sınırını çizer. Dicle’nin bir kolu olan Habur çayı ise Türkiye, Irak sınırını oluşturur. Habur çayının kolu olan Hezil çayı Irak ve Suriye sınırını çizer. Bu sulardan daha fazla yararlanmak için baraj yapılmasına karar verilmiş olup baraj projeleri GAP’a dahildir.⁵

1990 nüfus sayımına göre Şırnak ilinin toplam nüfusu 262014’ tür. Şırnak ilinde en fazla nüfus artışı 1990 yılında görülmüştür. 1990 nüfus sayımına göre Türkiye genelinde 60. sırada yer alan şehrin yıllık nüfus artışı binde 54.8’dir. Nüfus artışının en fazla olduğu yer merkez ilçedir.

Şırnak ilinin nüfus gelişimi Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir:

³ 1996 Yılında Şırnak, s.67-68.

⁴ 1996 Yılında Şırnak, s.72.

YILLAR	MERKEZ	KÖYLER	TOPLAM
1927	2962	7555	10517
1950	3204	8425	11629
1960	4058	13322	17380
1970	7025	18082	25107
1980	10997	23680	34367
1985	12141	25226	37367
1990	25571	19486	48054

İlde nüfus yoğunluğu 1990' da km² de 37 kişidir. Silopi de 58 Cizre'de 138 kişidir, Beytüşşebap'ta ise 13 kişidir. İl nüfusunun %43' ü nüfusu 10.000 bini aşan ilçede yaşar. Cizre 50023, Şırnak 20059, Silopi, 23430, İdil 12905 nüfusa sahiptir.⁶

Şırnak ili Nuh tufanı hadisesinin yaşandığı bölgededir ve Nuh A.S.'ın oğulları tarafından kurulan ilk yerleşim yerlerinden birisidir. Nuh tufanından önce kurulduğu bilinen Cizre Nuh peygamberin nesli tarafından ikinci kez kurulurken Şırnak da yazlık ve yayla olarak inşa edilmiştir. İlerleyen dönemde sırasıyla Guti, Babil, Med, Asur, Pers, Emevi, Abbasi, Selçuklu ve Osmanlı devletlerinin hakimiyetine geçen bölge bir ilçe haline gelmiş, 16 Mayıs 1990 tarihinde ise vilayet olmuştur.⁷

Şırnak yöresinin tarihi uzun bir dönem Siirt ve Cizre tarihi ile iç içe olduğu için bölgenin Türkleşmesi ve İslamlaşması yukarıda ismi anılan iki yerleşim biriminin tarihi yapısı içinde değerlendirilebilir.

1963 yılında Siirt ve Şırnak yöresinde yapılan kazılarda Neolitik, Kalkolitik, Tunç ve Helenistik, Roma, Bizans ve İslam dönemlerine ait çanak ve çömlekler ortaya çıkarılmıştır. Siirt ve çevresinin en eski halkı M.Ö. III. binlerde boylar halinde yaşayan Hurriler ve Subarrulardır. Asur kaynakları bu Hurri boyları için "Nairi Ülkeleri" ya da "Nairi Konfederasyonu" tabirini kullanmışlardır. Urartu devletinin kurulmasından sonra

⁵ 1996 Yılında Şırnak, s72.

⁶ 1996 yılında şırnak. s.77.

küçülen Nairi Konfederasyonu “Habuškia” diye anılmaya başlamıştır. 1978 yılında yapılan yüzey araştırmaları Habuškia’nın sınırlarının, batıda Siirt, Pervari, doğuda Büyük Zap Suyu, güneyde Türk-Irak sınırı, kuzeyde ise Van’ın 64 km güneyindeki Bacirge yerleşim merkezi, çevresi olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu sınırlar göz önüne alındığında Şırnak ilinin Habuškia’nın sınırları içerisinde olduğu görülür.⁸

Habuškia’nın batısında olduğu sanılan Diyarbakır’ın kuzeyi Hazro ve Siirt’in batısıyla sınırlanan bölge Asur kaynaklarında “Şupria” olarak geçmektedir. M.Ö. VII. yy’dan itibaren Kimmerler ve İskitler Şupria bölgesini ele geçirmişlerdir. M.Ö. 612’den itibaren tüm Anadolu Medler’in egemenliği altına girmiş, ardından bölge Persler’in akınlarına maruz kalmış, Pers imparatoru I. Dareios (M.Ö.522-M.Ö.485) zamanında ülke 23 satraplığa (askeri valilik) ayrılmış Siirt ve yöresi Hurri kökenli halkların yaşadığı satraplık içinde kalmıştır. Yöredeki Pers egemenliği M.Ö.330’lara kadar devam etmiş, bu tarihten sonra bölge Büyük İskender’in egemenliğine girmiş, İskenderin ölümünden sonra Siirt ve yöresine İskender’in komutanı olan Selevkos hakim olmuş ve M.Ö. 306’da Selevkos krallığını ilan etmiştir. Selökidler dönemi olarak adlandırılan bu dönem 82 yıl sürmüştür. M.Ö.129 yılında II. Ferhat zamanında Siirt ve yöresi tamamen Part’ların egemenliğine girmiş ardından M.Ö.34’ten itibaren bölgeye tamamen Romalılar hakim olmuş ve Romalıların atadığı kişiler tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Bu dönemde Siirt ve çevresi bazen Romalılar bazen de Partlar tarafından işgal edilmiş ve daha sonra iki devlet arasında yapılan antlaşma ile bölge Romalıların egemenliğinde kalmış ancak yönetimi Partların Arsaklı hanedanına bırakılmıştır. İran’da Partların yerini Sasaniler alınca Siirt ve çevresinin yeniden paylaşımı söz konusu olmuştur.⁹

Sasanilerin genişlemesi üzerine Siirt ve çevresi bu kez de Sasanilerin egemenliğine girmiş, Roma ve Sasaniler 390’lı yıllara kadar birbirleriyle mücadele etmiş ve sonunda Doğu Anadolu, Romalılar ve Sasaniler arasında bölünmüş, Siirt ve çevresi Sasanilerin egemenliğinde kalmıştır. Sasanilerin bölgedeki egemenliği 637 yılına kadar devam etmiş ve bu tarihten sonra bölge İslam egemenliğine girmiştir.¹⁰

⁷ 1996 Yılında Şırnak, s.47.

⁸ Yurt Ansiklopedisi IX, İstanbul 1983, s.6679.

⁹ Yurt Ansiklopedisi, a.g.m.d., s.6680.

¹⁰ Yurt Ansiklopedisi, a.g.m.d., s.6681.

İslamiyet'ten sonra bölge Müslüman Türklerin egemenliği altına girmiştir. Aslında Türklerin Anadolu'ya yerleşmeleri VI. Yüzyılın ilk dönemi ile birlikte başlamış¹¹ aslında Müslüman Türklerden evvel Bulgar, Avar, Peçenek, Kuman (Kıpçak) Türkleri'nin Anadolu'ya yerleştikleri bilinmektedir. Bu Türklerin büyük bir kısmı, Hristiyanlaşarak eriyip gitmişlerdir. Malazgirt'ten önce Boğa Bey, Mansur Bey ve Dana Bey Azerbaycan, Hemedan ve Hakkari çevresine akınlar yapmışlar, bunlardan Boğa Bey ve Anası oğlu Bey Diyarbakır ve dolaylarını Oğuz oğlu Mansur ise Cizre ve çevresini Müslüman Türklere açmışlardır.¹²

Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun hakimiyetinden önce 990-1096 arasında Güneydoğu Anadolu da Mervaniler yaşamıştır. Abbasiler'e tabi olarak yaşayan Mervani Emirleri tarihlerinin son 45 yılını Selçuklulara tabii olarak geçirmişlerdir. Büyük Selçuklular Mervaniler'in yaşadığı bölgeye gelip yerleşince, Arapça, Kürtçe ve başka mahalli dilleri konuşan halklar azınlıkta kalmıştır. Diyarbakır, Mardin, Siirt ve Bitlis'e hakim olan Mervaniler bir ara Urfâ'yı da almışlarsa da tekrar Bizans'lılara bırakmak zorunda kalmışlardır.¹³

Büyük Selçuklu Hükümdarı Tuğrul Bey 1057 yılında Cezire-i İbn Ömer (Cizre) şehrini hakimiyetine almış ve ancak bu dönemde Cizre Selçuklular'ın eline geçmiştir. Türkmenler, Tuğrul Bey zamanında Anadolu'ya geldikleri zaman bir asırdan beri Anadolu'nun Güneydoğusunda Hamdan Hanedanına halef olarak yaşayan Mervanoğulları Devleti ile karşılaşmışlardır. Çoğunu Araplar teşkil eden Diyarbakır X.asrın sonlarından itibaren Mervanoğulları'nın eline geçmiştir. Bu dönemde bölgede Rabie kabilelerine mensup Müslüman Araplar çoğunlukta idi. Bu dönemde Hristiyan tebanın çoğunluğunu Ermeniler teşkil ediyordu. Rum ve Süryaniler ise ayrı kiliselere tabi bulunuyordu.¹⁴

Mervanlı Devleti'nin hakim olduğu ülke Diyarbakır ve Ahlat bölgelerine ayrılıyordu. Bunlardan Diyarbakır Bölgesi; Amid (Diyarbakır), Silvan, Erzen ve Mardin

¹¹ Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I*, İstanbul 1944, s. 167-168.

¹² Haluk Nurbaki, *Türkistan'dan Türkiye'ye Anadolu Mucizesi*, İstanbul 1985, s. 21-38.

¹³ Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar II*, Ankara 1996, s. 24-25.

¹⁴ M. Halil Yinanç, *a.g.e.*, s.40.

olmak üzere dört şehri; Is'irt (Siirt), Hısnı Keyfa (Hasan Keyf), Ceziret-i İbn Ömer (Cizre), Hısnı Heythem, Hısnı Talip, Kuraysa, Bahmut, Hısnı Haris, Hısnı Zülkarneyn ve Savur başta olmak üzere otuz kadar kasaba ve bu kadar kaleye ihtiva etmekteydi. Ahlat Bölgesine gelince Ahlat; Ahlat ve Bitlis şehirlerini ve bunları civarındaki kasaba ve kaleleri ihtiva etmekteydi. Bu bölgenin etrafı Bizans İmparatorluğuyla çevriliydi. Sultan Tuğrul Bey zamanında Van Gölü etrafındaki kale ve şehirlerin kısmen, Sultan Alparslan zamanında da tamamen alınması Türklerin bu göl etrafındaki şehir ve kasabalara yerleşmesi üzerine buralar Türk-İslam diyarı olmuştur.¹⁵

Tuğrul Bey döneminde Türkmenler Dicle'yi aşarak Bohtan, Erzen ve Batman Çayı'na doğru, dağlık bölgeye gelmişlerdir, bu bölgeye gelen Türkmenlerin bir kısmı Buka ve Anasıoğlu Beylerin mahiyetinde Diyarbakır bölgesini geçerek Silvan ve Mardin arasında dolaşmaya başlarken, diğer bir kısmı da Cizre yöresine akınlar yapmışlardır.¹⁶

Tuğrul ve Çağrı Bey zamanlarında Oğuzların bir kısmı Van bölgesine (Vasपुरagan) girip Erzurum'a kadar ilerlemişler, bir kısım Oğuz kitleleri ise Diyarbakır istikametinde Mervaniler arazisine Meyyafarikin (Silvan), Mardin bölgesine ve Cizre'ye kadar girmişler, diğer bir kısmı da Sincar, Hilvan ve Nusaybin havalisine gelmişlerdir. Fakat bunlar Mervaniler ve Musul hakimi Ukayiler tarafından durdurulmuşlardır.¹⁷

1085'e kadar Anadolu'nun fethi sırasında Amid (Diyarbakır), Meyyafarikin (Silvan) başta olmak üzere Mardin, Hasankeyf (Batman), Cizre ve daha sonra otuz kadar kaleden ibaret Mervani ülkesi, buranın veziri Fahrüd-Devle Muhammed B.Cehir'in yardımı ve Bağdat şihneliğinden Irak-ı Acem valiliğine getirilen Gevharayin ile Artuk Bey, Çubuk Bey, Moncu Böri, Çökürmüş ve Hacib Aluntak kumandanlarıyla sevk edilen Türkmen kuvvetlerinin yardımıyla Selçuklu imparatorluğuna katılmıştır.¹⁸

¹⁵ Mükrimin Halil Yinanç, a.g.e., s.57.

¹⁶ Mükrimin Halil Yinanç, a.g.e., s.134-135.

¹⁷ İbrahim Kafesoğlu, "Büyük Selçuklu İmparatorluğu", Türk Dünyası El Kitabı. I, Ankara 1992, s. 258.

¹⁸ İbrahim Kafesoğlu, a.g.m., s. 280.

Sultan Alp Arslan zamanında ise Mervanoğulları Nasr ve Said kardeşler arasında bölünmüş 1080 yılında Nasr'ın ölümünden sonra yerine oğlu Nasir al Davla Mansur geçmiştir. Mervanlı Devleti, daha önce bu devlette, vezirlik yapmış olan Fahra al Davla Muhammed. b. Muhammed Cuhayr tarafından inkıraza uğratılmıştır Sultan Melik Şah Eylül 1083'te vezir Nizamül Mülk'ün tavsiyelerine uyarak Fahra al Davla'yı Diyarbakır ve Ahlat bölgelerinin emirliğine tayin ederek Mervanoğulları Devletine son vermeye çalışmıştır. Melik Şahın emri ile Diyarbakır bölgesinin Fahr al Davla ve diğer Türkmen beyleri tarafından feth edilmesine karar verilmiş, bundan haberdar olan Nasr al Davla Mansur kendi ülkesinin zaptını durdurmak için bir taraftan büyük sultan nezdinde teşebbüse girerken diğer taraftan da eski dostu El Cezire ve Halep hükümdarı Ukayl oğlu Şaraf al Davla Müslimden yardım istemiştir. Bu sırada Sultan Melikşah, Musul, Elcezire ve Halep bölgelerinin hükümdarlığını Fahr al Davla'nın oğlu Amid al Davla Muhammed'e tevci ederek bu bölgenin zaptını ve Ukayloğlu Şaraf al Davla Müslimin yakalamasını emretmiş, fakat daha sonra bu düşüncesinden vazgeçerek Şaraf al Davla'yı tekrar eski görevine atamıştır. Fahr al Davla 1084 yılında Siirt, Erzen, Bitlis ve Ahlat'ı ardından 1085'te Diyarbakır 9 Eylül 1085'te ise Meyyafarikin'i ele geçirmiş 1085 yılında Sad al Davla Cizre'yi Vehban oğullarından almış, Diyarbakır, Ahlat, Silvan doğrudan doğruya büyük sultanlığa bağlanmıştır.¹⁹

Doğrudan Sultanlık divanına bağlanan Diyarbakır Eyaleti Melikşah'ın ölümünden 1093'te sonra Suriye Kralı olan kardeşi Tutuş'un eline geçmiştir çok az bir süre Suriye Selçuklular'ına bağlandıktan sonra Musul valilerinin idarelerine geçen bölge de bir müddet sonra da muhtelif emaretler ortaya çıkmıştır: Mardin ve Silvan da Artuk Bey'in oğlu İlğazi, Hasankeyf'te yine Artuk Beyin diğer oğlu Sokman hakimiyet kurmuştur. Bir müddet sonra Hasankeyf emirleri Harput ve havalisini Emir Çubuk'un oğullarından alan amcazadeleri Belek'in ölümünden sonra kendi beyliklerine ilave etmiştir. Bizzat Diyarbakır Şehrinde İnaloğlunun, Bitlis'te ise Dilmaçoğulu'nun emareti kuvvetlenmiş ve daha sonra Siirt ve havalisi de Dilmaçoğulları emretine katılmış tarihte Togan Arslan Hanedanı denilen bu emaret iki asırdan fazla yaşamıştır.²⁰

¹⁹ M. Halil Yinanç, a.g.e., s. 137-151.

²⁰ M. Halil Yinanç, a.g.e., s. 155.

Selçuklulardan sonra Güneydoğu Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması dönemi devam etmiştir. Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın adamlarından Hacı Aksungur'un oğlu İmadüddin Zengi'nin kurduğu Zengiler Atabeyliği bölgenin Türkleşmesini sağlamıştır. İmadüddin Zengi 1227'de Irak Valisi tayin edilmiş, aynı sene Musul, Cizre ve Harran'ı, 1228'de Halep ve Suriye'deki bazı kaleleri alarak Musul'da bağımsızlığını ilan etmiştir.²¹ 1137 senesinden sonra Musul Atabegi Zengi Siirt Beyi Kızıl Arslan'ın oğlu Yakup Bey'in ülkesine girmiştir. Kızıl Arslan Anadolu Selçuklu Devleti'nin sarsıntıya uğradığı sırada Büyük Selçuklu Devletine bağlı olarak Siirt ve çevresine hakim olarak egemenliğini ilan etmişti. 1146 senesinde Zengin ölümünden sonra Zengiler'e katılan Siirt ve çevresini Kara Arslan, Zengiler Etabeg'liğinden geri almıştır.²²

Anadolu'da kurulan ilk Türk Devletlerinden Artuklular (1098-1408)'da Güneydoğu Anadolu'nun İslamlaşmasını sağlamıştır. Artukluların asıl yayıldıkları saha bugünkü Mardin, Diyarbakır, Elazığ, Tunceli, Urfa ve kısmen Siirt illeridir. Dilmaçoğulları (1084-1192) Beyliği'nin kurucusu Dilmaçoğlu ve oğlu Mehmet Bey Anadolu'nun fethine katılmış, bu Beylik 1100'e doğru Siirt'i ele geçirmiştir.²³

Artuklular Diyarbakır bölgesine yerleştiği zaman Siirt emiri Kızıl Arslan'dı ve bu görevini 1105'te Mehmet Tapar döneminde de devam ettirmiştir.²⁴ Siirt ve havalisi 1131 yılında Hısnı Keyfa Hükümdarı Rükneddin Davut tarafından ele geçirilmiş ve Moğol istilasına kadar Artuklular'ın elinde kalmıştır, Moğollar 1231 yılında Diyarbakır ve Silvan üzerinden Siirt'e yürüyerek şehir beş gün boyunca kuşatmışlar, halkın aman dilemesine rağmen, çoğunu öldürmüşlerdir. Bir tacirin rivayetine göre bu dönemde, Siirt ve çevresinde 20 bin kişi Moğollar tarafından öldürülmüştür.²⁵

²¹ M.C.Şehabeddin Tekindağ, "Mısır ve Suriye'de Kurulmuş Türk Devletleri", *Türk Dünyası El Kitabı I* Ankara 1992, s. 327.

²² Yurt ansiklopedisi, IX, s. 6681.

²³ Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar II*, Ankara 1996, s.44-48.

²⁴ Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 1993, s.144.

²⁵ Osman Turan, *a.g.e.* s.155, 180.

Bu hadisenin üzerinden kısa bir süre geçtikten sonra bu sefer Artuklular ile Eyyubiler Siirt üzerinde mücadele etmeye başlamış, rekabet esnasında Siirt'te 1337 yılında Erzen Beyliğine geçmiştir.²⁶

Eyyübilerin sinoptik tablosunda ki 12 krallıktan birisi olan Hısnı Keyfa-Amit (1232-1524) 292 yıl yaşamış olup ve en son ortadan kalkan Eyyübi Melikliğidir. Eyyubi Melikliği Siirt ve çevresine yerleşmiş olup, sırasıyla İlhanlılar'ın Akkoyunlular'ın geçici işgaline uğramışlardır, Anadolu Selçuklularına (1232-1249) Memlûklüler'e (1250-1456) Akkoyunlular'a (1465-1500) ve Osmanlılara tâbi olmuşlar (1515-1524). 1524 yılında Kanuni Sultan Süleyman tarafından Osmanlılara ilhak edilmiştir. Eyyübiler'in yayıldıkları bugünkü saha Mısır, Libya, Güney Tunus, Yemen, Hicaz, Ürdün, Filistin, Lübnan, Suriye ve Güneydoğu Anadolu'nun Diyarbakır, Siirt, Urfa, Mardin parçası olmuştur. 1399'da Fırat sınırına dayanan Osmanlılar 1524'de bölgeyi tamamen ilhak etmiş ve bölgeyi bir eyalet olarak kendine bağlamıştır.²⁷

1631- 1632 yılında Siirt, Van Eyaletine bağlıyken, 1653 senesinde Diyarbakır eyaletine bağlanmıştır. Bu durum XIX. yy'ın sonlarına kadar devam etmiştir. 1892 senesinde Siirt Sancağı Diyarbakır Eyaleti'nden ayrılarak Bitlis Vilayetine bağlanmıştır. Siirt Sancağı yönetsel konumunu 1915 yılına kadar korumuştur.²⁸

1831 yılı Vilayet Salnamesine göre Cizre Mardin kazasına, Mardin ise Diyarbakır Eyaleti'ne bağlıdır. 1877 Vilayet Salnamesine göre Şırnak Mardin Kazasına bağlıydı.²⁹

Osmanlı hakimiyetinden sonra kurulan Diyarbakır eyaleti 1908 yılında, modern dönemde 14 kaza, 3 sancak, 73 nahiye ve 6183 köyden oluşmaktaydı. Merkez sancak Siverek, Silvan, Beşiri, Derik, Siirt ve Şırnak'ın da dahil olduğu Mardin sancağı Nusaybin, Cizre, Midyat, Savur, Ergani Madeni sancağı ise Palu ve Çemişgezek'ten müteşekkildi. 1915 yılında bir kısmı Bitlis vilayetinin sınırlarına dahil olan Şırnak arazisinin büyük bir bölümü Siirt vilayetine bağlanmıştır.³⁰

²⁶ Osman Turan, *a.g.e.*, s.194.

²⁷ Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar I*, Ankara 1996 s.333-1116.

²⁸ Yurt Ansiklopedisi, IX., s. 6682.

²⁹ Yurt Ansiklopedisi VIII, s.5767.

³⁰ Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar II*, Ankara 1996 s.1091.

LBÖLÜM

ŞIRNAK'TAKİ TATAR AŞİRETİ VE BU AŞİRETİN HALK İNANIŞLARI

A- TATARLARIN MENŞEİ

1- Tatar Adının Kaynağı

Tatar adı ve menşei üzerine çeşitli görüşler mevcuttur. Çinliler kuzeyindeki boyları daima kendi adlarına göre zikretmekte idi. Bununla beraber çoğu zaman onları Türk ve Moğol ayırt etmeden hepsine birden Tatar (ta-ta) demişlerdir. XIII.yy da ise Çinliler Moğolları kendine yakınlıkları ve medeniyet seviyelerine göre “Beyaz Tatar”, “Kara Tatar” ve “Yabani Tatar” şeklinde adlandırmışlardır.¹ Çin kaynakları genellikle Moğolistan’daki kuzey Tatarlarına “Kara-Tatar”, güneydeki Tatarlara ise “Ak-Tatar” adını vermişlerdir. Özellikle bu adlandırmaya Cengiz’den sonra sıkça rastlanılmaktadır.²

Laszlo Rasonyi’ye göre; Tatar oymak adının Türkçe izahı mümkündür. Tatar adının aslında Tunguz veya Moğol ittifakına dahil bir Türk baş oymağına ait olması muhtemeldir. Arap seyyah İbni Batuta Özbek Han zamanında Kıpçak bölgesinden geçerken Moğolca’nın yerini Türkçe’nin aldığını görmüş, bu nedenle Ruslar buradaki Türk halkını Tatar diye adlandırmıştır. Ruslardan sonra Avrupalılar da Kıpçak bölgesindeki halka Tatar demeye başlamıştır.³ Aslında Avrupalılar Tatar sözünü, Cengiz Han’dan çok önce Çin’deki Hitay sülalesi (907-1119) zamanında öğrenmişlerdir.⁴ Akdes Nimet Kurat’a göre; Tatarlar çok eskiden bir Türk kabilesi olmasına rağmen, XIII. yy’ın başında Moğollaşmıştır.⁵ Ahmet Caferoğlu’na göre Tatar

¹ Ahmet Temir. “Türk-Moğol İmparatorluğu ve Devamı”, *Türk Dünyası El Kitabı* I, Ankara 1992, s. 386.

² Faruk Sümer, “Tatar”, *İ.A.* XII/I, Eskişehir 1997, s.52.

³ Laszlo Rasonyi, *Tarihte Türklük*, Ankara 1997, s. 218.

⁴ Faruk Sümer, “Tatar”, *İ.A.* XII/I, Eskişehir 1997, s.51.

⁵ Akdes Nimet Kurat, *IV-XVIII. Yüzyılda Karadeniz’in Kuzeyinde Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara 1972, s.153.

kelimesi ilk defa Orhun Abidelerin de geçmektedir. Kitabede Türk halkının Yuğ merasimine katılanlar arasında “OğuzTatar” kavim birliği halkını temsil eden bir heyetten bahsedilmektedir. Bu halkın Türk tarih sahnesinde yer aldığı unutulmamalıdır.⁶ Z. Velidi Togan’a göre Tatar ismi Orhun abidelerinde geçse bile Göktürk ve Uygurlardan sonra Moğolistan’da yaşayan Moğol ve Türk kavimlerinin muayyen bir halitasına itlak olunmuştur. Çinliler Cengiz’in nesline ve ona yakın kabilelere Tatar demişlerdir.⁷

Faruk Sümer’e göre Türk dilinin en eski belgelerinden olan Orhun Yazıtlarında zikredilen “Tatar” halk adını bazı tarihçiler Moğol, bazıları da Türk menşeli olarak müteala etmişlerdir. Fakat Kaşgarlı Mahmud’un Divan-ı Lügat-it Türk’ünde adı geçen Tatarların bir Türk boyu olduğundan şüphe yoktur.⁸ Tatar adı, Moğollar ortaya çıkıncaya kadar, bilhassa Türkler ve Çinlilerce Moğolca konuşan bütün kavimler için umumi bir ad olarak kullanılmıştır.⁹ Ziya Gökalp’e göre Tatar kelimesi “Tat-eri” kelimesinden gelmiştir. Yine Gökalp’e göre Dede Korkut kitabında “Tat-eri” tabiri vardır. Türkler Tatar sıfatını cahil yani töresiz Moğollarla ve Tunguzlara isnat eder. Tat ile Tatar arasındaki fark Arap lisanındaki “kafir” ile “cahil” arasındaki gibidir. Ziya Gökalp Türkün cahiline Tatar denip denmediğini bilmediğini belirtiyor.¹⁰

X. asırdaki İslam coğrafyası eserlerinde Tatar adına nadir de olsa rastlanmaktadır. XI. asırdaki eserlere baktığımızda Tatar adından biraz daha fazla bahsedilmektedir. Kaşgarlı Mahmut Tatarların, Türkçe’yi bilmekle beraber, ayrı bir dillerinin de olduğunu söylemektedir. Gazneli ve Selçuklu dönemi şairlerinin eserlerinde Türk kavimleriyle birlikte, Tatar adı da görülmektedir.¹¹

Aknerli Grigor’un Tatarlarla ilgili olarak bahsettiği efsanede bu kavmin aslı ile ilgili önemli rivayetler yer almaktadır. İbrahim’in Hacer ve Ketura adlı cariyelerinden Ketura, Zimranı doğurmuştur ki bu, kahraman Arşak’ın ve Ermenistan’ı aydınlatan Grigor’un mensub oldukları Partların ceddidir. Hacerden de İsmaililerin cediti İsmail

⁶ Ahmet Caferoğlu, *Türk Kavimleri*, İstanbul 1988, s. 73.

⁷ A.Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1981, s. 66.

⁸ Ahmet Temir, *a.g.m.*, s. 386.

⁹ Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri Boy Teşkilatı Destanları*, Ankara 1972, s. 9.

¹⁰ Ziya Gökalp, *Türk Töresi*, İstanbul 1972, s. 18.

¹¹ Faruk Sümer, *a.g.m.d.*, s.58.

doğmuştur. İshak'ın oğlu Esavdan Esaviler meydana gelmişlerdir ki bunlar siyah, vahşi ve çirkin yüzlü İskitlerdir. Bunlardan da (İskitlerden) Baramiler ve Lezgiler olmuştur ki bunlar kovuklarda ve inlerde yaşayarak daima fenalık işleyen bir topluluktur. Böylelikle Hacer, Ketura ve Esav'dan gelen bu üç ırkın karışımından bir ırk türemiştir ki bunlara keskin ve çevik manasında olan Tatar adı verilmiştir.¹²

Tarihçi Reşidüddin (Raşid al-Din) Tatar halkını müstakil bir kavim olarak kaydetmekte ve dillerinin Moğolca olduğunu yazmaktadır. Cüveyni ise Tatar kavim adından etnik olmaktan ziyade siyasi bir terim olarak bahsetmektedir. Bu kavrayış tarzına Çinlilerde de rastlanır. Bu suretle “Tatar” adı bir nevi kavimler birliğini ifade etmektedir. Kaşgarlı Mahmut, Gerdizi gibi çağının İranlı yazarları Tatarları tamamıyla Türk saymaktadır.¹³ Buna karşılık Moğolistan'dan dönen Fransisken Rahibi Plan Carpin Moğolları Tatar olarak zikretmektedir.¹⁴

Tatar adı gerek Rusya'da ve gerekse İslâm dünyasında Moğolların hakim oldukları saha ahalisine verilmiştir. Bu nedenle Tatar adı etnik değil siyasi bir anlam taşımaktadır. Bundan dolayı Ruslar İdil boyunda yaşayan (Altın Ordu Devleti) Müslüman ahaliye Tatar adını vermişlerdir. İdil boyundaki bu Tatar adının Kaşgarlı Mahmud'un haritasında gösterilen ve XI.yy ortalarında İrtiş nehri boyunda yaşayan ve bir Türk kavmi olan Tatarlarla alakası yoktur.¹⁵ Tatar Türklerinin etnik teşekkülünde ilk tabakayı, Bulgar Türkleri meydana getirmiştir.¹⁶ İdil boylarında ilk defa Bulgar Türkleri yaşamışlar ve Moğol istilasına kadar da bölgedeki varlıklarını devam ettirmişlerdir. Moğol istilasından sonra İdil boylarında Altın ordu Devleti kurulmuş XV.yy'da da bu devlet yıkılınca Kazanda bir hanlık kurulmuştur. Bu hanlığın da yıkılmasından sonra İdil boylarında yaşayan Türkler kendilerine Tatar demişlerdir.¹⁷

¹² Aknerli Grigor, *Moğol Tarihi* (Çev. Hrand D. Andreasyan), İstanbul 1954, s. 1-2.

¹³ Ahmet Caferoğlu, *Türk Kavimleri*, İstanbul 1998, s.74.

¹⁴ Rene Grousset, *Bozkır İmparatorluğu* (Çev. Reşat Uzman), İstanbul 1993, s. 189.

¹⁵ Akdes Nimet Kurat, *a.g.e.*, s. 191.

¹⁶ Fatma Özkan, “Kazan Tatarları”, *Yeni Türkiye* 97/16, III, s.1446.

¹⁷ Hüseyin Namık Orkun, *Yeryüzünde Türkler*, Ankara 1994, s.51.

2- Türk Tarihinde Tatarlar

İdil-Ural bölgesi, Türklerin V. ve VI. asırlarda gelmiş oldukları bir bölgedir ve buraya gelen Bulgar Türkleri yerleşik bir hayat yaşamıştır.¹⁸ Kazandaki Tatarlar ile Kafkasya'daki Balkarlar, Dokuz Ogur soyundan gelmektedir. Dokuz Ogurlar (Kutrigurlar) ise Bulgar Türklerinin atalarıdır.¹⁹ İdil Boyu ile Karadeniz'in kuzeyinde Miladi I-IV.yy'dan itibaren XVII-XVIII.yy'a kadar birçok Türk Kavmi'nin yaşaması, Hazar, Bulgar Altın Ordu, Kırım, Kazan, Astrahan adıyla altı Türk Hanlığının kurulması, burasının bir Türk bölgesi olduğunun en büyük ispatıdır.²⁰ Tatar adını, İdil Boyu Türkleri için ilk defa ciddiyetle edebiyata sokan zatlar Şemseddin Mercani ile Kayyum Nasuri'dir. Bunlardan sonra XIX. asrın sonlarında ve XX. asrın başlarında kaleme sarılan müellifler Kazan Türkleri için Tatar adını kullanmışlardır.²¹

İdil Bulgarları ve onların yerini tutan Kazanlılar XIX. yüzyılın son yarısına kadar kendilerine Tatar demekten kaçınmışlardır. Bunun temel sebebi XII. yüzyılda Cengiz'in torunu olan Batu'nun ordusu ve komutanları Tatar idiler ve din olarak ta Şamanisttiler. Bu sırada Bulgar Türkleri İdil'in (Volga) orta, Kama suyunun aşağısında yaşıyorlardı ve İslam dinini benimsemişlerdi. Bu din farklılığından dolayı İdil Bulgarları ve Kazanlılar Tatar adından yüz yıllar boyunca kaçınmışlardır.²²

Tatar sözü, gerek Türk gerek Moğollar arasında eskiden beri bir boy adı olarak kullanılmakta idi. Ancak Moğollarda ki Tatarlar ile Türk boyu olan Tatarlar aynı değildir. Moğol Tatarlar 1202 yılında Dalan Nemürges Savaşın'da Cengiz Han tarafından yenilerek parçalanmışlar ve bütün mensupları da diğer boylar arasında taksim edilmiştir. Böylece Tatar Boyu Moğollar arasında kalkmakla beraber bu ad yabancılar tarafından bazen Türk anlamında kullanılmaya devam etmiştir.Tatar halk adını, bazı tarihçiler Moğol bazıları da Türk menşeli olarak kabul etmişlerdir. Ahmet Temir'e göre Divan-ı Lügatit Türk'teki Tatarlar Türk boyudur. Ruslar Cengiz devri için bazen Moğol

¹⁸ İbrahim Maraş, **Türk Dünyasının Dini Meseleleri**, Ankara 1999, s.119.

¹⁹ Ş.K.Seferoğlu-Adnan Müderrisoğlu, **Türk Devletleri Tarihi**, Ankara 1986, s. 21.

²⁰ Akdes Nimet Kurat, a.g.e., s. 291; Abdullah Battal Taymaz, **Kazan Türkleri**, Ankara 1966, s. 218.

²¹ A.Yakubovskiy, **Altınordu ve Çöküşü** (Çev. Hasan Eren), Ankara 1976, s. 21.

bazen de Tatar adını kullanmışlar hatta ondan sonra kurulan ve bir Türk Devleti olan Altın Ordu ve Kazan Hanlığına hep Tatar demişlerdir. Fakat bununla hiçbir zaman Moğolları kastetmeyip ve yalnız Türk Boyu için kullanmışlardır. Bugün Tatar sözü bir Türk Boyu olan “Kazanlı” veya “Kuzeyli Türkler” dediğimiz İdil-Ural, Batı Sibirya ve Astrahan ahalisi ile Kırımlılar için kullanılmaktadır.²³

Tatar, aslında büyük bir Türk kitlesinin adı olmakla birlikte Moğollar arasında da bu ad ile anılan bir kabilenin varlığından bahsedilmektedir. Fakat Cengiz Han bu kabileyi yendikten sonra bu Moğol Tatarları Türkistan’daki Türk ve Moğol boyları arasında eriyip kaybolmuşlardır²⁴

1236 da ki Moğol istilasından sonra Bulgarlar Altın Ordu Hanlığına bağlanarak hayatlarını devam ettirmeğe çalışmışlar, bu dönem de Müslüman Türklerle Moğollarla karışmış bu yeni karışıma Tatar adı verilmiştir.²⁵ XIII.yy da Moğolların önünde kaçan Kuman kitleleri Macaristan’a yerleşmiş, Macaristan’a Kuman göçünü daha sonra XV. yy’ la kadar diğer Kıpçak Türk unsurları (Tatarlar) takip etmiş.²⁶

XII.yüzyıl sonlarında Moğolistan bulunan Tatarlar Büyür Gölü civarında yaşamakta ve Naymanlar, Kereyitler, Merkitler, Oyratlar,ve Moğollar ile birlikte ülkenin etnik yapısının önemli bir parçasını oluşturmaktaydılar. 1400’lü yılların başlarına doğru, İdil boylarında yaşayan Bulgarlar, İdil boyundan çekilince buralarda Bulgar adı yerine “Kazanlı”, ”Tatar” ve “Çuvaşlar” gibi isimler kullanmaya başlandı.²⁷

Bu gün Tatar sözü bir Türk boyu adı olarak ancak “ Kazanlı” veya “Kuzey Türkleri” dediğimiz İdil–Ural, Batı Sibirya ve Astrahan ahalisi ile Kırımlılar için kullanılmaktadır. Yukarıda bahsettiğimiz bu boylar da artık bu gün bu ismi bir halk adı olarak benimsemişlerdir.²⁸ XIII. yy. başlarında Asya’nın derinliklerinde bir hareket başlamıştır ki bu hareket tarih kitaplarında Moğol yahut Tatar istilasıyla anılmıştır.²⁹

²² Abdullah Battal –Taymas, *Kazan Türkleri*, Ankara 1966, s.215.

²³ Ahmet Temir, *a.g.m.*, s. 386-388.

²⁴ Fatma Özkan, “Kazan Tatarları”, *Yeni Türkiye*, S:16, s.1447.

²⁵ Ünver Günay-Harun Güngör, *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi*, Ankara 1997, s. 229.

²⁶ Laszlo Rasonyi, *a.g.e.*, s.125.

²⁷ Abdullah Battal Taymaz, *a.g.e.*, s.23.

²⁸ Ahmet Temir, *a.g.m.*, s.387.

²⁹ A. Yakubovskiy, *a.g.e.*, s.21.

Batuhan'a kadar (Altın ordu Devleti kurulana kadar) Tatarlar Moğol olarak adlandırılıyordu. Fakat Batuhan zamanında Moğol-Tatarlar İdil boyuna yerleşiyorlar. Buranın ahalisinin genelinin Türk olmasından dolayı İdil sahasında yaşayan Türklere Tatar denmeye başlanmıştır. Nemeth'e göre; Volga kavimleri asılları ve dilleri itibarıyla Türk'türler, Moğol istilasıyla "Tatar" adını almışlardır ve bugün dillerine Tatarca denir.³⁰

Osman Turan'a göre; bütün Ortaçağ boyunca Türk milletinin tesirinde kalan Fin Ogurlar, Macarlar, Moğol ve Kitaylar Türk sayılmıştır.³¹ Ruslar, Tatar tabirini değişik zamanlarda değişik anlamlar yükleyerek kullanmışlardır. Örneğin, Ruslar Cengiz devri için bazen Moğol bazen de Tatar tabirini kullanmışlardır. Ruslar Moğol İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra kurulan Altınordu ve Kazan Hanlığı içinde Tatar tabirini kullanmışlardır. Çarlık devrinde ise Ruslar tüm Türkler için Tatar tabirini kullanmıştır. Sovyetler Birliği döneminde ise her Türk boyunu kendi adıyla kullanmıştır.³²

Tatarlar sadece Rusya'da yaşamamışlardır. Arap seyyahların bildirdiğine göre XIII. asırda Afganistan'ın batısındaki Hamun Gölü etrafında ve Belucistan hududunda Tatarlar yaşamaktaydı. Buralarda Tatarlardan başka Türk kabileleri de mevcuttu. Bunlar yerli Afgan, İran ve Hind kabileleri arasında eriyip gitmişlerdir.³³

Bugün, Tatar adı Tataristan Cumhuriyeti ile, Rusya'nın muhtelif yerleri ile diğer Türk Cumhuriyetlerinde yaşayan İdil-Ural Türkleri ile, Kırım Türkleri için ad olarak kullanılmaktadır.³⁴

³⁰ M.Celaeddin Yücel, *Bütün Dünya Türkleri*, Ankara 1978, s. 90.

³¹ Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi I*, İstanbul 1981, s. 36.

³² Ahmet Temir, *a.g.m.*, s. 386.

³³ A. Zeki Velidi Togan, *a.g.e.*, s. 151.

Bugün Tatar adını taşıyan Türk topluluklarını beş grupta toplayabiliriz.

a-İdil-Ural Tatarları

- I. Kazan Tatarları
- II. Mişerler
- III. Kreşinler
- IV. Kasım Tatarları

b-Astrahan Tatarları

- I. Yurt Tatarları
- II. Nogay
- III. Karagaşlar

c-Sibirya Tatarları

- I. Gebezler
- II. Tabalık
- III. Turalı
- IV. Buharlılar

d-Kırım Tatarları

- I. Nogaylar (Çöl Tatarları)
- II. Tatlar (Yalıboyu Tatarlar)
- III. Üskütler
- IV. Dobruca Tatrları

e-Litvanya Tatarları

Tatar adı taşımalarından ötürü bu listeye alınan Kırım Tatarları şüphesiz ki ayrı bir Türk grubudur.³⁵

³⁴ Fatma Özkan, a.g.m. s.1447.

³⁵ Yakup Deliömeroğlu, "Tataristan.Başkurdistan(Tatarlar ve Tataristan)", **Yeni Türkiye** III. S:16, İstanbul 1997, s.1434.

3- Şırnak'taki Tatar Aşireti

Aşiret; Arapça El-Aşire kelimesinden “Aşiret” şeklinde dilimize girmiştir. Arapça da kabile teşkilat ve bölümünde. en küçük cemaat anlamına gelen bu kelime Türkçe de göçebe veya yarı göçebe hayatı yaşayan oymak, yahut boy anlamında kullanılır. Bugün Anadolu’da yaşayan bir çok göçebe cemaatlara aşiret denildiği gibi, göçebelikten kurtulup belli bir yere yerleşerek bir arada köyler kurmuş olan boylara ve oymaklara da aşiret adı verilmektedir.³⁶

Şırnak'ta bulunan Tatar aşireti (ailesinin) reisinin kendisi ile yaptığımız mülakatta belirttiğine göre: Osmanlılar döneminde ve günümüzde Şırnak, Silopi, Uludere ilçesinde yaşayan Birlikler, Erkanlar, Onuklar, Uysallar, Üstünler, Anıklar ve Tatarlardan oluşan Türkmen aşireti Hacı Beyran (Hacı Bayram) aşiretidir.³⁷

Osmanlı İmparatorluğunda Hacı Bayram Aşireti Türkmen taifesinden olup Halep Eyalet’i Sivas Sancağı Yeni il Kazası ile Menteşe Sancaklarına yayıldıkları görülmektedir. Yapılan araştırmalarda, Hacı Bayram kelimesine Oymak ve Aşiretler arasında rastlanılmamıştır. ³⁸

Osmanlı Devleti’nin nüfus politikası gereğince, toplum yapısında düzeni bozmak şekavet ve benzeri hadiseler nedeniyle XVIII. yy’dan itibaren önemli iskan politikaları başlamış ve Rumeli ve Anadolu geneline yayılan bu politikalardan Tatarlar da etkilenmiştir. Orhan Türkdoğan’a göre bugün Şırnak yöresinde yaşayan Tatar aşireti Osmanlı İmparatorluğu’nun XVIII. yy. iskan politikasının bir sonucudur. Kinyas Kartal aşiretinin Karacadağdan Kafkaslara sürülmelerinde de Osmanlı’nın iskan politikalarının izlerini aramak gerekmektedir.³⁹ Günümüzde yapılan sosyolojik araştırmalarda Siirt’te 11 aşiretin varlığı tespit edilmiştir ve bu aşiretler arasında Hacı Bayramlar da bulunmaktadır.⁴⁰

³⁶ Cevdat Türkay, **Başbakanlık Arşivine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler**, İstanbul 1975, s.16-17.

³⁷ Agit oğlu, Süleyman Tatar, 1937 Şırnak doğumludur.

³⁸ Cevdat Türkay, **a.g.e.**, s.17.

³⁹ Orhan Türkdoğan, **Güneydoğu Kimliği (Aşiret, Kültür, İnsan)**, Bolu 1993, s.53.

⁴⁰ Orhan Türkdoğan, **a.g.e.**, s.10-11,115.

Yukarıdaki bilgiye karşılık Şırnak'ta Tatar aşireti lideri Süleyman Tatar ile yaptığımız mülakatta, bu ailenin Horasandan takriben 350 yıl önce bölgeye geldikleri ve ilk olarak Eruh'a yerleştikleri öğrenilmiştir. 2 yıl kadar Eruh'ta kalan aşiret, daha sonra Şırnak'a göç etmiş ve günümüze değin yöreyi yurt tutmuştur. Birlik, Erkan, Onuk, Uysal, Üstün, Anık ve Tatar ailelerinden oluşan aşiretin reisi daima Şırnak'tan ve Tatar ailesinden seçilmektedir. Aşiret reisinin ifadesine göre; Tatarlar günümüzde Kürtçe konuşmalarına rağmen Türk'türler ve dillerindeki değişim, yörede kültür erozyonuna uğramaları sonucu oluşmuştur.

Tatar aşiretinde liderlik seçimi yoktur, dışarıda halk tarafından sevilen, becerikli, hükümetle ilişkisi iyi olan şahıs aileye liderlik yapar. Şırnak'ta aşiretin mesken olduğu üç mahalle de birer lider vardır. Şırnak halkı kimi seçerse o aşiretin başına geçer. Eskiden bu seçimlerde Tatar, Uysal ve Onuklar ağırlıktaydı. Aşirette seyitlik mevcut değildir, seyitler genelde Cizre'de vardır.

Aşiretin geçim kaynağı bölgeyle uygunluk göstermektedir, genelde hayvancılık ve ticaretle uğraşırlar, az da olsa tarımla uğraşanlar mevcuttur. Tatar aşiretinde devletin üst düzey kademesinde görev alan insanlar bulunmaktadır, bunları şöyle sıralayabiliriz. Süleyman Tatar: Şırnak'ın ilk ilçe belediye başkanı (Süleyman Tatar'ın dedesi). Ali Han Tatar: 1946 – 1963 arası 17 yıl belediye başkanlığı yaptı (Süleyman Tatar'ın abisi) Mehmet Tatar: 1995 – 1998 arası milletvekilliği yaptı (Süleyman Tatar'ın kardeşi) M. Beşir Tatar: 1994 – 1999 arası Şırnak Belediye Başkanlığı yaptı. (Süleyman Tatar'ın yeğeni)

Aşiretin mal bölüşümü geleneğinde kız çocuklarına mal verilmekte fakat genelde gelin giden kızların beyleri hanımının malını kabul etmemektedir. Erkek evlatlar arasında eşit miras bölüşümü vardır ve baba sağ iken kesinlikle mal bölüşümü yapılmaz.

B- ŞIRNAK'TAKİ TATAR AŞİRETİ'NİN YAYGIN HALK İNANIŞLARI

1-Doğumla İlgili Halk İnanışları

a-Doğum Öncesi

Aile Türk toplumun da en küçük fakat en sağlam çekirdeği oluşturur. Özellikle ata ruhlarına ait inançlardan dolayı “baba ocağı” deyimini ile kutsallaştırılan bu sosyal kurum varlığını ve sürekliliğini doğumla sağlamaktadır⁴¹.

Tatar aşiretinde çocuğu olmayan bayanlar, hocalara giderek, muska yaptırır veya türbelere gidip adak adarlar. Ziyaretlere giden bayanlar buralarda ziyafet verip dua eder ve adak kurbanı keserler. Çocuğu olup ta ölen veya çocuğu olmayan bayanların ve diğer hastalıklara şifa bulunması için Şırnak yöresinde gidilen ziyaretler şunlardır: Cudi Dağı:Nuh Aleyhisselam, Güney Çam:Zeyn Türbesi (deli olanlar), Cevizli: Miri Eshaba Türbesi, Cevizli: Piri Mis Türbesi, Akit Köyü:Akit Şehidi Türbesi dir. (deli olanlar) Bu türbelere gidenler buralarda hayvan kesip yemek yaparak orada bulunanlara ve fakirlere dağıttıktan sonra, bir saat kadar türbenin içinde yatarlar.

Cumhuriyet döneminden itibaren, çocuğu olmayan bayanlar, hoca ve türbelere götürülmenin yanında doktora da götürülmeye başlanılmıştır. Çünkü 1925 yılında Şırnak'ta çocuk doktorunun varlığı söz konusudur. Dr. Numan Görelî Şırnak'ın ilk çocuk doktorudur ve bu şahısla birlikte çocuğu olmayan bayanlar türlü çarelere başvurmanın yanın da doktora da müracaat etmişlerdir. Çocuğun doğumundan önce, çocuğun cinsiyetini tayin etme gibi bir töreleri yoktur. Doğum sırasında kadının beyi, hanımının yanında durmaz, doğumu ise hususi ebeler yaptırır.⁴²

⁴¹ Ziya Gökalp. *Türk Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1976, s.1-9.

⁴² Alihan oğlu İsmail Tatar. 1923 Şırnak doğumlu, okuryazar.

b- Doğum ve Sonrası

Tatar aşireti fertleri yeni doğan çocuklara nazar değmesin diye genelde muska yapmakta veya suya kurşun dökülmektedirler. Kurşunun üzerine önce Arapça nazarla ilgili ayet yazıldıktan sonra eritilip suya dökülür. Aşiret içinde mavi boncuk takma gibi bir adeti yoktur ve günah olarak kabul edilir. Sütü olmayan bayanların sütünün olması için de muska yapılır.

Doğum yapan kadına geçmiş olsun, hem de doğan çocuğu hayırlı etmek amacıyla komşular ve akrabalar gelir, gelenler hediye getirirler fakat hediye olarak para getirmezler, gelen misafirlere yemek saati ise ev sahibi tarafından mutlaka yemek verilir, içecek olarak ise kahve ikram edilirdi. Çocuğun kırk çıkarması kavramı olmadığı gibi, aşiret içinde al basma (al karısı) inancı da yoktur. Doğum yapan kadının dışarı çıkması için belli bir süre beklenmez, kadın ne zaman kendisini iyi hissederse o zaman kapıya çıkar.

Çocuğun ilk saçını hemen kesilmez biraz uzaması beklenir. Çocuğun, saç kesim yaşı yoktur, saç kesimi bir yaşında da olabildiği gibi üç veya dört yaşına kadar da beklendiği olur. Genelde çocuk konuşmaya veya yürümeye başladığı zaman saç kesilir. Saç kesimi için berber gelir, kesilen saç tartılır ve saçın ağırlığı kadar, altın karşılık parayla şeker alınır ve alınan bu şekerler çocuklara dağıtılır. Kekeme olan çocuklara keklik suyu özellikle de keke keklik (Gevıl lal) suyu içirilir böylece çocuğun konuşacağına inanılır. İlk çocuk olunca adak kesilir ve kesilen adakla yemek yapılır ve dağıtılır. Yapılan yemeği ev halkı da yer. Çocuklara genelde dede ve babanın isimleri takılır, bundan başka Ahmet, Halit, Hasan, Hüseyin, İsmail gibi dinî adlar da verilir. İslâm'î açıdan belli gün ve aylarda doğan çocuklara o günün ve ayın özelliğine göre de isimler de konur. Örneğin Ramazan ayında doğan çocuğa; Ramazan, hac mevsiminde doğan çocuğa; Hacı Ali, Kadir gecesini doğan çocuğa; Kadir, Cuma günü doğan çocuğa; Cuma adı verilir. Çocuğa ismi, eğer sağ ise büyük baba yok değilse babası koyar. Kız çocuklarına isim takma işi anneye aittir fakat gene de babanın rızası alınmak zorundadır. Diğer Türk toplumlarında olduğu gibi çocuğun dişi çıkmaya başlayınca nohut ve buğday suda haşlanıp komşulara dağıtılır. Yeni doğan çocuğun

kulağına ezan okunur Ezan okuma işini hoca yaptığı gibi babası veya bir başkası da yapabilir. Çocuk, dedesinin veya büyüklerinin yanında babası tarafından sevilemez, sevilir ise büyüğe saygısızlık yapılmış olacağına inanılır.⁴³

c- Sünnet

Tatar aşiretinde çocuklar için sünnet töreni yapılmaz. Çocuklar doğduktan kısa bir süre sonra sünnetçi, onların tabiriyle, berber tarafından sünnet edilir. Sünnet için tören ve eğlence yapılmadığından dolayı herhangi bir kimse çağrılmaz. Tatar aşiretinde Kirvelik kavramı yoktur. Kirvelik kavramı olmadığından dolayı kirve kızı alınmaz diye bir adet te söz konusu değildir.⁴⁴

2- Düğünle İlgili Halk İnanışları

a-Kız İsteme

Tatar aşiretinde evlenme yaşına gelen genç, bir arkadaşına veya annesine durumu anlatır ve evlenme isteğini dile getirir. Kesinlikle evlenme isteği babaya söylenmez ve babayla konuşulmaz, çünkü aşiret içinde bu konuların babayla konuşulması ayıp sayılmaktadır. Aşiret içinde kız kaçırma geleneği yoktur, ve şu ana kadar kız kaçırma olayı vuku bulmamıştır. Bundan dolayı aşiret içinde herhangi bir ceza söz konusu olmamıştır. Erkeklerin kız kaçırma adeti olmadığı gibi kızların da erkeği kaçırma gibi bir adet de söz konusu değildir. Şırnak bölgesinde ki diğer aşiretlerde kız kaçırma olayı vardır. Bu aşiretlerde kız kaçırıldığında düğün yapılmaz. Tatar aşiretinde, evlenmeden önce kız ve erkek birbirleri ile görüşemezler ve bir araya gelemmezler.

Kız babasından istenir, verildikten sonra da kız ve erkeğin görüşmesi söz konusu değildir. Aşiret törelerine göre kız ve erkeğin bir birlerini istememe gibi bir hakkı yoktur. Erkeklerde evlenme yaşı 15 yaşında başlar. Büyük çocuk evlenmeden küçük

⁴³ Mustafa oğlu Ahmet Sabit Tatar, 1926 Şırnak doğumlu, okuryazar

⁴⁴ Agit oğlu Orhan Tatar, 1936 Şırnak doğumlu, okur yazar.

evlenmez. Kız alınan bir eve, alınan kıza karşılık bir kız verilebilir bunun temel nedeni sevginin ve dostluğun devam ettirilmesi isteğidir.⁴⁵

Evlilik kurulması düşünülen aileye önce kadınlar gider, kızın annesiyle görüşülür, ardından oğlan babası da bir adam gönderip durumu bildirir. Kız tarafına gönderilen şahıs akraba olabileceği gibi kendi aşiretinden de biri olabilir. Kız tarafı kızını vermeyi kabul edince erkek tarafından gelen şahısla tekrar haber gönderilir. Kız tarafı ikna olduktan sonra oğlan babası kız istemeye, amca, dayı, gibi yakın akrabaları da alarak gider. Bazen de baba kız istemeye gitmeyebilir. Kız istendikten bir hafta ile on gün içerisinde kız tarafından haber gelir. İstemeye giderken veya gitmeden önce bir sözcü seçilir seçilen bu sözcü kız tarafıyla konuşur, aynı şekilde kız tarafı kız babası dışında da bir sözcü seçer. Kız istemeye gidilmeden önce gündüz şeker, lokum, elma, üzüm, incir, hurma gibi tatlı yiyecekler gönderilir ve aynı akşam istemeye gidilir. Sabahtan gönderilen malzemenin azlığı veya çokluğu kişinin maddi gücüne göre değişir.⁴⁶

Eski düğünlerin, gelenek ve adet çerçevesi içinde önemli bir konusu da harcamalarla ilgilidir. Düğünde hayli masraf açılır, çoğu zaman da borçla kapanırdı. Aile varlıklı olsun olmasın, evlatların mürüvveti, ailenin şerefi ve itibarı söz konusu olunca masrafın bol, düğün mümkün olduğunca parlak ve zengin olması gerektirdiği için, borç harç masraflardan kaçınılmaz.⁴⁷

Tatar aşiretinde başlık parası geleneği yoktur, bu kural aşiret içinde yapılan evlilikler için geçerlidir, aşiret dışı yapılan evlilikler de eğer isterlerse kızın babasına bugün olduğu gibi bundan önce de başlık parası verilir. Aşiret dışında biri alınırsa çeyiz olarak ne istenirse alınır ve verilir. Kızın babası başlık parası alınca genelde o parayı kızına çeyiz olarak harcar, fakat bazen fakir aileler için geçerli olduğu gibi paranın bir kısmını kız evine harcanır. Başlık parası olarak nakit para verilebildiği gibi hayvan ve tarla gibi taşınmaz mallarda verilebilir. Başlık parası alınsın veya alınmasın kızın dayısına bir hediye alınır ve verilir. Genel de bu hediye tabanca ve tüfek olur. Yalnız bir dayıya hediye alınır, eğer kızın birden fazla dayısı varsa alınan hediyenin hangi

⁴⁵ Agit oğlu Orhan Tatar, 1936 Şırnak doğumlu okuryazar.

⁴⁶ Agit oğlu Süleyman Tatar, 1937 Şırnak doğumlu okuryazar.

⁴⁷ Sadi Yaver Atama, *Eski Türk Geleneği*, Ankara 1992, s. 15.

dayıya verileceğini kız tarafı kendisi belirler. Kızın kardeşine herhangi bir hediye alınıp verilmez.⁴⁸

b-Nişan

Tatar aşiretinde geçmişte nişan adeti yoktu ve nişan kutlamaları yapılmazdı. Fakat son kırk elli yıldır aşiret içinde Silami adı verilen nişan merasimi çok sade bir şekilde yapılmaktadır. Kız verildikten sonra on veya on beş bayan, yüzük, altın bilezik götürür ve kıza takarlar, böylece nişan merasimi bitmiş olur. Nişan kız tarafının evinde olur ve kız tarafı takı takmaz, genelde komşular çağrılır eğer nişana dışardan misafir gelmişse bunlar takı takmaz, nişan töreni esnasında çalgı çalınmaz. Nişan bozma adeti yoktur eğer böyle bir durum olursa Tatar aşireti için büyük hakaret sayılır.⁴⁹

c-Düğüne Çağırılma

Kız verildikten sonra bir ay içinde düğün yapılır. Bekleme süresi en fazla 5- 6 aydır ve daha fazla beklenmesi söz konusu olamaz. Eskiden düğünler bir hafta falan sürer ve çalgı olarak da genelde davul ve zurna çalınır, düğün boyunca misafirlere üç öğün yemek verilir ve gelen misafirler damadın akrabaların da kalır. Tatar Aşiretinde düğüne davet hadisesi şöyle gerçekleşir: İki veya üç kadın akrabaları dolaşır, bu kadınlar genelde başka ailelerden olur ve tespit edilen aileleri bu kadınlar düğüne çağırırlar. Düğüne davet edilen eve havlu, mendil v.b maddi herhangi bir şey verilmez. Uzak yerlerde olanları çağırmak için ise erkekler gönderilir. Bu giden erkekler aileden biri olacağı gibi, aile dışından da biri olabilir. Aile dışı olanlar, Tatar ailesinin evinde kalan ve burada çalışan ama kan bağıyla aileyle irtibatı bulunmayan kişilerdir, tüm masrafları aile tarafından karşılanır.

Düğüne dışarıdan gelenlere tek tek hediye verilirken (kürk ceket) gelenler de hediye getirirler.(hayvan) Kız tarafı kendi adamını düğüne çağırmaz ve kız tarafında düğün töreni yapılmaz. Kız istenip verildikten sonra eğer araya bir dinî bayram girmişse kız evine şeker, altın, hayvan gibi hediyeler gönderilir ve araya kaç bayram

⁴⁸ Abdulkerim oğlu Basri Tatar, 1938 Şırnak doğumlu, okuryazar.

⁴⁹ Ali oğlu Halil Tatar, 1948 Şırnak doğumlu, okuryazar.

girerse girsın bu hediye gönderme tekrarlanır. Fakat düğün çok beklemediğinden dolayı araya en fazla bir bayram girer.⁵⁰

d-Kına Yakma

Düğünden bir gün önce damadın eline kendi evinde kına yakılır, kınayı damadın eline teyze, hala gibi bir bayan yakar. Kına damadın evinde hazırlanır ve kız evine hazır olarak gider. Kına gecesi kız tarafının evinde olur. Gidenler hediye götürmezler ve eğlence yapılmaz. Damat evinde hazırlanan ve kız evine götürülen kına, damadın en yakını tarafından gelinin eline yakılır. Kız tarafının evinde damat tarafından kimse kalmaz. Kız tarafında yemek verilmez, kız evinde kına yakılırken erkek evinde herhangi bir faaliyet olmaz. Kına yakma işine damadın en yakın akrabaları gider ve gidenlerin sayısı on on beş kişiyi geçmez.⁵¹

Kına gecesine damadın annesi gitmez ve kınayı gelinin eline damadın kız kardeşi, hala kızı, teyze kızı gibi bir yakını yakar. Kına yakılırken kız ve erkek evinde herhangi bir eğlence yapılmaz.

e-Düğün Merasimi

Düğün günü erkek evi tarafından belirlenir, düğün bir hafta kadar sürer ve eğlenceli olur. Gelin ve damat düğün süresince halk içerisinde kesinlikle beraber oynamazlar. Düğün esnasında eğer damat arkadaşları tarafından kaçırılırsa, vezir, kaçırın şahıslara istediğini vermek zorundadır. Burada adı geçen “vezir” damadı korumakla görevli şahıstır, aynı zamanda bu göreve getirilenler genellikle mahalle muhtarıdır. “Gizir” isimli görevli ise veziri koruyan ve onun emirlerini yerine getirmekle görevli kişidir. Merasim itibarıyla çoğunlukla bastonlu olarak dolaşır, daima vezirlerin yanında bulunur ve onu korurular, verdikleri emirleri yerine getirirler.

Damadın herhangi bir şeyini veya damadı kaçırmak isteyen vezir bastonuyla vurursa , o şahıstan istediğini alır. Eğer o şahıs damadın herhangi bir eşyasını kaçırırsa

⁵⁰ Mustafa oğlu Halil Tatar, 1938 Şırnak doğumlu, okuryazar.

⁵¹ Ali oğlu Mehmet Tatar, 1939 Şırnak doğumlu, okuryazar.

vezir ona istediği şeyi vermek zorundadır. Düğünlerde yemek olarak, kuru fasulye, hoşaf, etli yemek, pirinç pilavı verilir.⁵²

Bu yemeklerin dışında bazen de Kutlık, Serbıdev, Perdepilav, Kipe, Hekehaşandı, Şımşıpe, Meyre, Bırınzer, Mahmılatik, Fıreydin, Suryaz gibi mahalli yemekler de verilir. 1991 yılında yapılan tespitte Şırnak ilinde 183 yemek çeşidinin olduğu görülmüştür.⁵³

Gelin almaya kadın erkek beraber ve kalabalı şekilde gidilir. Gelin almaya gidilirken ve gelin getirilirken de silah sıkılır. Gelin geldikten bir gün sonra sabah yemeği verilir. Damat kimin evinde kalmışsa yemeği o verir ve yemek esnasında damadın sağında ve solunda muhtarlar (vezirler) bulunur. Vezirlerin otuma şekli şöyleydi: İsmet Paşa Muhtarı damadın sağına, Cumhuriyet Mahalle Muhtarı damadın soluna, Gazi Mahalle Muhtarı ise İsmet Paşa Muhtarının yanına otururdu. Yemek yenirken para toplanır ve bu paraları her zaman bekçiler toplar ve vezirlere verir. Para toplanırken kimin ne kadar para verdiği bekçiler tarafından söylenir. Her mahallede bekçilik işini yapan bir aile vardır. Bekçilik mesleği babadan oğula geçmektedir ki, bu bekçiler aynı zamanda mahallenin güvenliğini de sağlar. Düğün esnasında toplanan paralar düğünün hizmetini gören kadınlara ve bu bayanlardan başka vezirlere, gizirlere ayrıca bekçilere de verilir. Süleyman Beyin babası Agit Ağa daha sonra para toplama işini kaldırmıştır.

Para kesesi Cumhuriyet Mahalle Muhtarının yanında bulunur. Damadın babası vezirlere çeşitli hediyeler verir. Eğer maddi durumu iyi ise damadı evine götüren şahıs da vezirlere çeşitli hediyeler verir.⁵⁴

f-Gelin Alma

Düğünlerde mevlit okunmaz, eğlence yapılır, genelde davul, zurna ve elvane çalınır. Aşiretin kendine mahsus oyunları olmadığından düğünlerde ikiayak, üçayak,

⁵² Mustafa oğlu Ömer Tatar, 1943 Şırnak doğumlu, okuryazar. Abdülkerim oğlu Basri Tatar, 1938 Şırnak doğumlu, okuryazar.

⁵³ 1996 Yılında Şırnak, s.133.

⁵⁴ Agit oğlu Mehmet Tatar, 1945 Şırnak doğumlu, okuryazar.

yerinde, şıhani, bablekan, sınıcan, kulungi, ağır, berite gibi Şırnak yöresine ait oyunlar oynanır. Düğün bir hafta kadar sürer. Gelin almaya kadın erkek herkes gider fakat damat gitmez ve bu adet günümüzde de devam etmektedir.

Gelin almaya genellikle ikindi namazından sonra atlarla gidilir. (şimdi gizli gidiliyor, bunun sebebi gösteriştan uzak olunma isteğidir) Gelin baba evinden alınırken kardeşlerine pijder (kapı arkası) denilen bahşış verilir. (Tatarlara göre bu adet Hıristiyanlardan bölgeye yayılmıştır.) Gelin kısrak üzerinde getirilir ve kısrakın iyi cins olmasına dikkat edilir. Özellikle Arap cinsi kısraklar kullanılır, gelin kesinlikle ata bindirilmez ve gelinin çeyizleri gelinle beraber katır üzerinde getirilir.

Gelin kısrak üzerinde yeni evini kapısının önüne yanaştığı zaman kısrakın anlına bir yumurta vurulup kırılır, ardından kısrakın üstünde bulunan gelinin üzerine üzüm, şeker ve para atılır. Bu merasimi kapı önünde damadın erkek akrabaları, evin içinde ise kadınlar yapar. Dışarıdaki şekerleri bayanlar atarken parayı erkekler atar, gelin gelirken kapının önünde testi kırılır, büyük bir ağaç kaşık, kılıçla kesilir. Gelin almaya gidilirken damadın bir erkek akrabası kılıç kuşanır, işte damadın akrabası tarafından kuşanılan o kılıçla ağaç kaşık kesilir. Ayrıca gelin daha kısrak üzerindeyken , damadın arkadaşları toprak getirir damat da getirilen bu toprağı ayakla vurup gelinin üzerine atar. Gelin kısraktan indikten sonra dökülen topraklar tekrar damada götürülür. Gelin eve girerken kapı eşiğinde herhangi bir şeyin üzerinde atlamaz ve herhangi bir şeye basarak geçmez. Gelin kısraktan inmeden gelinle gelen bayana at, koyun, kısrak, para, tarla gibi hediye verilir. Gelin baba evinden koca evine gelirken ayakkabısına para konur, kim gelinin ayakkabısını çıkarırsa o para da ona kalır.⁵⁵

g- Düğün Sonrası

Gelin geldikten bir gün sonra, dini nikah kıyılır. Gelin geldiği zaman damat o gece gelinle beraber kalmaz bir akrabasının evinde kalır. Bir gün sonra eve gelir nikah kıyılır ve nikah kıyıldıktan sonra o gece gerdeğe girilir. Dini nikah yatsı namazından sonra bir

⁵⁵ Ali oğlu Mehmet Tatar 1939. Şırnak doğumlu, okuryazar.

imam ve iki şahit eşliğinde kıyılır. Dini nikah kıyılırken her hangi bir eğlence yapılmaz, nikah töreni çok sade olduğundan yemek de verilmez.

Düğünden bir hafta sonra damadın kayın babası yemek yapıp damadını çağırır, kayınbabası eve davet ettiği damadına çeşitli hediyeler verir. Damat kayınbabasının evine tek başına gider, gelin, damatla beraber gitmez, damat akşam yemeğini yedikten sonra orada kalmadan evine geri döner. Damat geldikten bir iki gün sonra da bu sefer, kız babasının evine gider, bir iki gece kaldıktan sonra geri dönüp evine gelir.

Gelin geldikten bir hafta sonra halk gider gelinin getirdiği çeyizlere bakarlar. Daha sonra para takanlara bir kadın aracılığıyla çeşitli hediyeler gönderilir. Düğün yapılmayan özel bir gün yok, ölüm, hariç her gün düğün yapılır. Taziye üç gün olduğundan dolayı taziye bitiminden hemen sonra düğün yapılabilir. Kız tarafında düğün töreni yapılmaz. Aşiret içinde sağdıç geleneği yoktur bunun temel sebebi böyle konuların konuşulması ayıp sayılmasıdır.⁵⁶

İki bayram arası düğün yapılmaz inancı eskiden var olmasına karşın, artık günümüzde kalmamıştır. Mehir çok önemlidir, mehir altın, tarla veya para üzerinde yapılır. Düğünde takılan takılar da gelinin mehiridir. Eskiden koyun, keçi, inek ve arazi de mehir olarak verilirdi. Mehir dini nikah kıyılırken belirlenir. Kadın boşansın veya boşanmasın mehir kadınıdır. Kadının beyi öldüğü zaman mehir bayana kalır. Yaşlı erkekler geç bayanlarla evlenmezler. Erkek kızdan büyük olabileceği gibi kızda erkekten büyük olabilir, fakat yaş farkının büyük olmaması esastır. Gelin geldiği gece damadın evinde gutile olarak anılan içli köfte yapılır. Gelin, damat ve orada bulunan misafirler bu yemeği yerler. Düğünde damat Şal Şapık ve yelek giyerken, gelin kadifeden yapılan ve fistan denilen entari giyer.

Evli bayanlar eşine ismi ile hitap edebilir. Gelin kayınbabasına amca (mamo) diye hitap ederken, kayınvalidesine ise amcanın ailesi anlamına gelen hesü veya jımanı şeklinde hitap eder. Gelin kayınbabasıyla fazla konuşmaz, kayınbabasının yanında

⁵⁶ Mustafa oğlu Halil Tatar, 1938 Şırnak doğumlu, okuryazar.

yemek yemez, aslında bayanlar beyleriyle beraber yemek yemezler. Tatar aşiretinde bayanlar ve erkekler ayrı ayrı yemek yerler.

Dul kadınla, dul bir erkek biri birleriyle evlenebilir, çünkü dini yönden hiçbir sakıncası yoktur. Çok evlilik yok denecek kadar azdır. Birkaç aile aynı evde kalabilir, fakat evin müsait olması şart eğer ev müsait değilse birkaç ailenin bir arada kalması söz konusu değildir. Tatar aşiretine mensup kişilerin evleri oldukça geniş ve içlerinde çok rahat bir şekilde iki aile bir arada kalabilir.⁵⁷

3-Hasta ve Ölümle İlgili Halk İnanışları

a-Hasta Ziyareti

Tatar aşiretinde hasta ziyaretine önceden olduğu gibi bugün de çok önem verilir. Akraba olsun veya olmasın tüm hastaların ziyaretine gidilmesine özen gösterilir. Ziyaret edilen şahıs çok hasta ve hasta şahıs helallik istiyorsa helallik verilir. Hastanın durumu çok ağırlaşınca orada bulunan en yaşlılardan birisi hastaya Kelime-i Şehadet getirttirir. Bu yaşlı şahıs hastanın akrabası olabileceği gibi yabancı birisi de olabilir. Tabi bu sırada hastanın baş ucunda Kurân-ı Kerim okunur. Kurân-ı Kerim'i okuma işini hoca yapabildiği gibi oğlu veya orada bulunan bir kişide yapabilir.

Kurân okunmasının nedeni, dinin emri ve sünnet olmasıdır. Kurân okunduğu zaman hasta rahatlar ve şeytan yanına gelemmez dolayısıyla ölen şahıs rahat olarak şahadet getirir ve öbür dünyaya imanlı bir şekilde gider. Hasta ağırlaşınca baş kibleye konulur ve yüz kibleye çevrilir.⁵⁸

⁵⁷ Agit oğlu Süleyman Tatar, 1937 Şırnak doğumlu, okuryazar.;Alihan oğlu İsmail Tatar. 1923 Şırnak doğumlu, okuryazar.

2-Defin Merasimi

Ölüm gerçekleşince ağız kapatılır, çene ve ayaklar bağlanır ve eller yanlara konulur. Ceset yıkamaya götürülürken üsleri çıkarılır. Ölen şahsın eşyaları fakirlere dağıtılır, saat, yüzük gibi kıymetli eşyası ise hocaya verilir. Meftanın mümkün olduğu kadar bekletilmemesine özen gösterilir. İllaki bekleyecekse ve evde müsait değilse camiye götürülür. Eğer ölü camide bekletiliyorsa, bir hoca da sabaha kadar ölünün başında bekler. Eğer gece ölmüşse çoğu zaman sabahı beklemeden geceleyin hemen gömülür. Çünkü ölünün beklemesi İslâm'a uygun değildir.

Ölen şahsın, herkes tarafından bilinmesi ve duyulması için, hemen selatı selam verilir. Cenaze törenine müsait olan herkes katılır, kūs olan şahısların dahi cenaze törenine katılması ailenin üzerinde durduğu en önemli konulardan biridir. Mezar kazma işine kim müsait ise o gider, mezar kazmak sevap olarak kabul edilir, bundan dolayı müsait olan herkes mezar kazmaya gider. Mezar kazanlar bu işi hayır amacıyla yaptıklarından dolayı mezar kazanlara para verilmez, ancak bu kişilere ölü evinden, yemek saati ise, yemek gönderilir. Bölgede mezar açılması için, mezarlığa yakın arazilerinin sahipleri topraklarını bedava olarak tahsis ederler bu yüzden para ile mezar yeri satın alınması gibi bir durum söz konusu değildir. Ölünün yıkanması için su ısıtıldıktan sonra hoca ölüyü yıkar yanında bulunanlar su döker. Eğer şahıs ölmeden önce, öldüğünde kendisini yıkaması için birini vasiyet etmiş ise vasiyet ettiği şahıs ölüyü yıkar, vasiyete uyulmak zorunluluğu vardır. Ölen şahısı illaki oğlu veya yakını yıkayacak diye bir adet ve gelenek yoktur.⁵⁹

Ölünün yıkanması için kullanılan teneşir tahtası camide bulunur. Evde yıkamak isteyen tahtayı camiden getirir ve mevta yıkandıktan sonra tekrar camiye götürülür, isteyen şahıs cenazesini götürüp camide yıkayabilir. Meftanın camide veya evde yıkanması çok önemli değildir, mühim olan ölen şahsın acilen yıkanması ve hemen defin edilmesidir. Ölen şahıs için çarşıdan kefen bezi alınır (Amerikan bezi) bazı kişiler

⁵⁸ Abdülkerim oğlu Basri Tatar, 1938, Şırnak doğumlu, okuryazar.

⁵⁹ Mustafa oğlu Halil Tatar, 1938 Şırnak doğumlu, okur yazar.

ölmeden kefen bezlerini kendileri hazırlarlar. Ölen şahıs yıkandıktan hemen sonra kefenlenir ve ölü sağ yanı üzerine bırakılarak tabutun kapağı kapatılır.

Tabutun üzeri ya Kurân ayetleri işlenmiş bir örtü ile örtülür bu yoksa halı veya düz bir örtü ile örtülür ve cenaze omuzlarda taşınarak mezarlığa götürülür. Cenaze namazı ekseriyetle camide kılınır, çok nadir olarak mezarlıkta da kılındığı görülür. Ölen şahıs erkekse tabutsuz, bayan ise tabutlu defnedilir. Ölen şahsın arkasından öyle abartılı bir şekilde ağlamak, kadınların saçlarını yolması veya kendilerini yerlere atması, adeti yoktur.

Mefta mezara konduğu zaman mutlaka kibleye çevrilir ve başının altına küçük bir taş konularak baş yükseltilir. Daha sonra ölünün sağına ve soluna taş koyulur bu taşlarında üzerine tekrar taş koyularak “fersi hadi” (üst taş) örtülür, bu taşında üzerine çalı çırpı koyulduktan sonra toprak koyularak mezar kapatılır.

Mezara ilk toprağı atan şahıs önemli değildir kim müsait ise o toprak atar ilk torağı atanın akraba veya yakını olup olması gerekmez. Mezara nasıl ilk toprak atan önemli değilse son toprak atanda önemli değildir. Mezara toprak atımı bittikten sonra mezarın üzerine su dökülmez. Ölen şahısı mezara indirmek için eğer mefta hanımsa oğlu, kardeşi, eşi gibi yakınları görev alır, ancak mefta erkek ise bu her isteyen yapabilir. Ölen şahıs kefenle mezarlığa indirilir ve kefenin baş tarafı açılır.

Ölü gömme işi bittikten sonra hoca tarhını vermeden millet oradan ayrılmaz tarhından sonra herkes mezarlıktan ayrılır, fakat bir kişi mezarlıkta bir saat kadar mezarın başında bekler, bu bekleyen şahıs ölen kişinin sağlığında en çok sevdiği şahıstır. Eğer ölü gömüldüğü zaman Cuma günü değilse mezarlığa bir çadır kurulur ve birkaç imam Cuma gününe kadar orada kalarak ölen şahsa devamlı Kurân-ı Kerim okur. İmamların yemekleri mezarlığa gider. Yemekler ölü evinden gider imamlar Cuma günü akşam olunca evlerine giderler.⁶⁰

c- Defin Sonrası

Mefta gömüldükten hemen sonra taziye başlar ve taziye üç gün sürer bu süre kesinlikle aşılmaz ayrıca mezarlıkta taziye verilmez. Taziyeden sonra gelen ilk bayramda taziye olmaz. Karalı bayram adeti yoktur ve gerekçe olarak İslam dininde böyle bir emir olmadığı gösterilir. Taziye süresince taziyeye gelenlere yemek verilir, bu yemekler evdeki bayanlar tarafından pişirilir. Evin bayanından başka evde daimi çalışan bayanlar bulunmaktadır. Ama şimdilerde komşulardan da yemek gelmektedir, taziyede yapılan özel yemek yok ama etsiz yemek kesinlikle yapılmaz ve gelen misafirlere ikram edilmez. Taziye süresince içecek olarak da acı kahve ikram edilir.

Taziyeye ölen şahsın kendi evinde, bayanlar ayrı erkekler ayrı yerlerde, otururlar. Yer yok ise komşuya gidilebilir ama şimdiye kadar böyle bir durum söz konusu olmamıştır. Mefta gömüldükten 3 gün sonra, ölen şahsın ettiği yeminlerin ile eksik kalan ibadet ve günahlarına karşılık gelsin diye fakirler 20 –30 teneke buğday dağıtılır ki buna **İskat** denir. Bir hafta veya on gün sonra ise 7- 8 hayvan kesilerek yemek pişirilir ve bu yemek fakirlere dağıtılır. 40 gün sonra tekrar yemek verilir bir de 1 yıl sonra yemek verilir, 40 gün sonra mevlit okutmak geleneği yoktur

Aşirette ve bölgede mezar ziyareti vardır. Ziyaret Cuma akşamı ikindi vaktinden sonra yapılır ve ziyaret esnasında Kurân-ı Kerim okunur. Ziyarete bayan erkek beraber gider. Mezar ziyareti ölü gömüldükten sonra 3 (üç) Perşembe devam eder. Bir de bayramlar da mezar ziyareti yapılır. Bütün bayramlar da bayram namazından hemen sonra mezarlığa gidilir, daha sonra bayramlaşma yapılır, mezarlık ziyaret edilmeden bayramlaşma olmaz.

---

⁶⁰ Mustafa oğlu Sabri Tatar, 1926 Şırnak doğumlu, okuryazar.

Bayramlardaki mezar ziyaretine de bayanlar gelir. Bahar ayında mezarlıkta yemek yapılır ve fakirlere dağıtılır. Günümüzde 3 (üç) Perşembeden sonra bayanlar tek başına mezar ziyaretine gitmektedirler.⁶¹

4- Diğer Halk İnanışları

a- Nevruz

Eski Türklerle İranlıların sene başı olarak kabul ettikleri gün, Farsça bir kelime olan Nevruz terimiyle ifade olunmaktadır. anlamı “yeni-gün” demektir. Bugün güneşin koç burcuna girdiği gün olup Miladi 22 Mart, Rumi 9 Mart’a rastlamaktadır. Araplara İranlılardan geçen bu adet başta 12 Hayvanlı Türk takviminde görüldüğü üzere Türklerde de çok eskiden beri bilinmekte ve bugün törenlerle kutlanmaktadır.⁶² Nevruz geleneği Araplarda yoktur. Çünkü eski Araplarla Musevilerde yılbaşı Sonbahara rastlamaktadır. Sasani Devletinin, Müslüman Araplar tarafından ortadan kaldırılmasından sonra Nevruz ananesinin, Arap dünyasına girdiği görülür.⁶³

Şia, Alevi, ve Bektaşî Türk topluluklarında olduğu kadar Sünnî Türk topluluklarında da Nevruz geleneği vardır. Orta Asya Türk topluluklarında ‘Sultan Nevruz’ olarak kutlanmaktadır. Nevruz Ergenekon veya Bozkurt bayramı olarak da kabul edilmektedir.⁶⁴

Tatar aşiretinde ve Şırnak bölgesinde, eskiden, şimdiki anlamda kutlanılan nevruz bayramı kutlanmıyordu. Yani ateş yakarak ateş üzerinden atlamak gibi bir adet yoktur.

⁶¹ Şahin oğlu İbrahim Halil Tatar, 1937 Şırnak doğumlu, okuryazar.

⁶² M.Abdulhaluk Çay, *Türk Ergenekon Bayramı Nevruz*, Ankara 1988, s.17.

⁶³ M.Abdulhaluk Çay, *a.g.e.*, s.21.

⁶⁴ M.Abdulhaluk Çay, *a.g.e.*, s.22.

Eski hesaba göre 14 Mart sene başı sayılıyor ve herkes bugünde evinde nohut pişirir daha sonra kıra gider orada eğlenir ve piknik yapardı. Tatar aşireti, doğu bölgelerinde kutlanan, Nevruz bayramını, bölgeye İran ve Irak'tan gelme olduğu için kutlamamaktadır.⁶⁵

b- Yağmur Duası

Yağmur duası, daha çok yapay sulama teknolojisinin ulaşmadığı yöre ve toplumlarda görülen, kuraklık dönemlerinde kuraklığı gidermek için doğa üstü güçlere doğrudan, ya da doğa üstü güçlere yakın olduğu tasarımlanan güçler aracılığıyla dolaylı bir biçimde ilişki kurma ve onlardan yağmur yağdırmaları isteğine yönelik olarak uygulanan dinsel/büyüsel bir olaydır.⁶⁶

Yağmur duasının toplumsal yönü ise, toplumu oluşturan bireylerin birlik ve beraberlik duygularını, dayanışmayı pekiştirici bir rolde oynamaktadır. Asya ve Sibirya'dan, Anadolu yaylalarına, köy ve kasaba gibi yerleşim alanlarına taşınan bu inanç varlığını göçebe ve yerleşik Türklerde hala varlığını korumaktadır. Su ve yağmur Türklerde, hayatın ve bereketin kaynağıdır.⁶⁷Tatar aşireti veya bölge halkı yağmur duasına çıkmadan önce 3 gün oruç tutar ve tövbe eder. Allah'a dua edilir ve elbiseler ters giyilir. İhtiyarlar ve yaşlılar öne çıkarak 4 veya 6 rekat Allah rızası için namaz kılarlar. Çocuklar ve kadınlar da bu törenlere katılırlar. Kadınlar tarafından yemekler yapılır ve yapılan bu yemekler mezarlık çevresinde yenir. Yağmur duasına şeyhler ve hocalar başkanlık eder. Daha önceleri Ceviz Düzü, İnceler, Güney Çam ve Kasrik'de meşhur şeyhler vardı ve bunlar yağmur duasına başkanlık ederdi. Yağmur duasından önce mezarlıklar ziyaret edilmez sadece mezarlıkta yemek verilir. Yemekleri önce çocuklar yer ardından büyükler ve yaşlılar yer. Özellikle ekmek yapmak için 7 evden un getirilir ve getirilen bu un ile ekmek yapılır.⁶⁸

⁶⁵ Mustafa oğlu Ömer Tatar, 1939 Şırnak doğumlu, okur yazar

⁶⁶ Gürbüz Erginer, *Kurban*, İstanbul 1997, s.211

⁶⁷ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara 1990, s.97.

⁶⁸ Ağıt oğlu Orhan Tatar, 1936 Şırnak doğumlu, okuyazar.

c- Kurban İnanışları

Türkler, ata ruhlarını muhtelif fonksiyonları yüklenen üyeleri, Tengri'yi memnun etmek, onun rızasını kazanmak yardımını sağlamak, istediklerini elde edebilmek için kurban keserler ve saç yaparlardı. Dün olduğu gibi bugünde dilek ve adak için kurban kesmek yaygındır.⁶⁹

Şırnak bölgesinde ve Tatar aşiretinde adak kurbanı vardır. “Adak” kelimesi sözlüklerde kısaca ahd olunan, vaat olunan şey anlamda kullanılmaktadır.⁷⁰ Geniş birtakım getirilmek istenirse; kutsal tanınan bir şahsa herhangi bir dileğin olması için nezir edilen nesnedir. Adaklar çeşitli kimselere ve nesnelere adanabilir. Adak, bir çok dinde ve toplulukta vardır. Eski milletlerin çoğunda adak inancı vardır. Örneğin Mısırlılar Nil'in bereketli olması için nehre genç kızlar kurban ederlerdi. Cahiliye devri Arapları taptıkları putlara evlatlarını adarlardı.⁷¹

İlahi dinlerde de adak olayı vardır. Yahudilikte, Hristiyanlıkta ve İslam dininde de adak olayına rastlanır. Ahd-i Atik ve Ahd-i Cedid, de adak ile ilgili örnekler bulunmaktadır. Hristiyanlıkta daha çok orta çağda rastlanılan adak, kilisede mum yakmak, kilise parmaklarına bez bağlamak gibi fiiller olarak ortaya çıkmaktadır.⁷²

Tatar aşiretine Adak kurbanı olarak genelde öküz, inek, koyun ve keçi kesilir. Her şey için adak kurbanı kesilebilir; örneğin, birisi hasta olur iyileşirse kesilir veya çocuğu olmayan bayan çocuğu olunca keser. Ev sahibi adak kurbanının etinden yiyebilir. Kurban bayramında kurban kesen şahıs sadece kurbanın karaciğerini yer başkada bir tarafını yiyemez.

Yukarıda başlıklar halinde belirttiğimiz halk inanışlarının dışında Tatar aşiretinde aşağıdaki şu inanışlarda bulunmaktadır.

⁶⁹ Yaşar Kalafat, a.g.e., s.95-97.

⁷⁰ D. M. Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul, 1996, s.11.

⁷¹ Hikmet Tanyu, *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*, Ankara 1967, s.14.

⁷² Ahmet Özel, *Adak*, I, İstanbul 1988, s.338.

Tatar Aşiretinde konar göçerliğin izi olduğu bilinen yaylaya çıkma geleneği vardır. Aşiret Mayıs ayında Namaz Dağına çıkar, 2-3 gün kalınır ve Gemizeli Çeşmesi denilen yerde çadır kurulur Tatarlar ailece orada kalırken çobanlar sürüyle Van'a kadar gider ve sürülerine otlak bulmaya çalışırlar

Ay tutulması sırasında genelde tenekeye vurulur bu vurma işlemi kararına bitene kadar devam eder, tabi bu arada Allah rızası için namazlar kılınır. Güneş tutulduğunda da gene tenekelere vurulur, insanlar bu arada tövbe edip namaz kılarlar.

Tatar Aşireti içerisinde Hidrellez bilinmiyor ve eşiğin kutsallığına inanılmıyor. Cudi Dağı kutsal olarak kabul edilmektedir, çünkü Nuh Aleyhisselamın Gemisi buradadır. Bölge halkı Temmuz ayının ilk Cuma akşamı Cudi Dağı'na gider ve 3 Cuma burada kalır, bu süre zarfında ibadet edilir

Tatar aşireti gelen misafirlere kahve verir. Sabahları tatlı kahve verilir, akşamları acı kahve verilir. Taziyelerde daima acı kahve ikram edilir. Tatar aşiretinde süt kardeşlik vardır ve bu kardeşlerin birbirini alması söz konusu değildir. Tatar aşiretinin kan davalı olduğu herhangi bir aşiret yoktur. Tatar aşireti, tarikat olarak, Nakşibendi tarikatına bağlı, ama şu anda bir bağlantıları yoktur. İnceler köyünde oturan (Basret) Şeyh Hacı Hüseyin Tatar aşiretinin dedelerinin şeyhidir. Ama şu anda Tatar Aşiretinin tarikatla bir bağlantıları yoktur⁷³

5- Giyim Kuşam

Tatar aşiretinin kendilerine has bir giyim tarzları yok. Aşiret mensupları yöreye ait giysiler giydiklerinden dolayı bizde Şırnak yöresinin yöresel giysisi hakkında bilgi vermeyi uygun bulduk.

Şırnak yöresinde genel olarak erkekler Şal-şapık, kadınlar ise fistan (entari) giyerler. Şal-şapık çok ince tiftik ipliğinden dokunmakta ve özel bir stilde dikilip giyilmektedir. Şal-şapık, yelek ve şeama olmak üzere dört parçadan oluşmaktadır.

⁷³ Alihan oğlu Abdulkerim Tatar, 1939 Şırnak doğumlu, okuryazar.

Ancak bunlardan başka alta fanila yerine kırasta giyilir ve bunun kol ucuna iştirilen levendi denilen bir parçası daha bulunmaktadır.

Şal geniş boru paçalı olup, pantolon yerine giyilir. Göleğin üstüne şapık denilen parça giyilir. Bele ise şeleme denilen geniş bir kuşak bağlanır. Daha sonra yelek giyilerek kırasının (fanila) kol ucuna bağlı levendi (bilek kuşağı) bilek üzerine sarılır ve başa da şapka giyilir.

Kadınların giysisi olan fistanın paçası ayak bileklerine kadar uzanır ve genel olarak kadifeden dikilir. Diğsinin göğüs kısmı hafif açık olup, alta ön kapama kısmı fistolu ve ucu nohut büyüklüğünde bağlanmış rengarenk kumaş parçaları ile bezenmiş bir yelek giyilir. Yine alta giyilen ve kıras denilen uzun alt eteğin koluna iştirilmiş levendiler ise fistan üzerinden kol bileklerine sarılır, bele ise ince kumaş bağlanır. Bunlardan başka kadınlar, başlarına kıtan denilen uzunca bir tülbent bağlarlar. Kıtan denilen tülbent boncuk ve fistolarla süslenir. Ayrıca kadınlar kulaklarına bergahar denilen, boğazdan birbirine bağlı küpeler, tetreme veya semek denilen gerdanlık ve diğer ziynet eşyaları da takarlar. Kadınlar burunlarına hızma takarlar.⁷⁴

---

⁷⁴ 1996 Yılında Şırnak, s. 131.

II. BÖLÜM

ŞIRNAK İLİNİN GÜNÜMÜZ DİNİ YAPISI

A-ŞIRNAK İLİNDE YAŞAYAN DİNLER

Bu bölümde, ilin günümüz inanç coğrafyasını incelemekten önce ilde mensubu bulunan dinler ve mezhepleri hakkında bilgi vermenin gerekli olduğu kanaatindeyiz. Bölgede daha önceden Yezidi, Yahudi, Süryani, Keldani, Ermeni Gregoryan, Ermeni Katolik gibi din ve mezhep mensupları bulunurken, İslamiyetle birlikte çoğunluğu Müslümanlar oluşturmuştur. Yapmış olduğumuz alan çalışmasında Yezidi, Yahudi, Keldani, Ermeni Gregoryan, Ermeni Katolik gibi dinlerin ve mezheplerin mensupları kalmamıştır. Bu nedenle bizde günümüzde varlığını devam ettiren ve mensupları bulunan İslamiyet, Hristiyanlık ve bunların mezhepleri hakkında bilgi vermeyi uygun bulduk.

1-İslam ve Mezhepleri

a-İslamiyet Hakkında Genel Bilgi

İslam, kelime anlamı olarak “emin olmak, emanet etmek, teslim etmek, salim olmak” gibi anlamlarına gelir. İslam kelimesi, (seleme) kökünden gelir. Buradaki teslim olmak Allah’ın rızasına teslim olmaktır. Bundan dolayı İslam Allah’ın rızasına şuurlu bir şekilde teslimiyet olarak da ifade edilebilir.¹ İslâm’ın ana kaynağı ortaya çıkışından beri yazı ve ezber yolu ile korunan ve aslı değişmeden günümüze kadar gelen Kurân-ı Kerim dir.²

İkinci kaynak ise Hz.Muhammedin sünnetleridir. İslam dininin iman esasları altı maddeden oluşmaktadır. Bunlar; Allah’a, Meleklerle, Kitaplara, Peygamberlere, Ahiret Gününe, Kaza ve Kadere imandır. İman esaslarını dili ile söyleyen, kalbi ile tasdik eden kişi, Hz. Muhammedin “Cibril hadisinde” belirttiği, Kelime-i Şahadet getirmek, namaz kılmak,

¹ Sıddık Ünal, XX. Yüzyıl Sivas Tarihi ve Günümüz İnanaç Coğrafyası (Basılmamış Doktora Tezi). Malatya 1997. s.151.

² Ekrem Sarıkçıoğlu, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, İstanbul 1989 Sayfa 277.

oruç tutmak, zekat vermek ve hacca gitmekten müteşekkil olan İslâmın beş şartına uymakla, Allah'a karşı ibadet görevini yerine getirmiş olur.³

Hız. Muhammed'in peygamberliği zamanında Arap yarım adasının tamamına hakim olan İslâmiyet, peygamberin vefatından sonraki dört halife, Emevi ve Abbasiler dönemlerinde, Mezopotamya, Türkistan, Kuzey Afrika ve İspanyaya kadar yayılmıştır.⁴ VII yy.daki Müslüman Arap fetihlerinin Türkistan bölgesine ulaşması, Türklerin İslâmiyet'i tanımalarını sağlamış, ancak Emevi hanedanının takip ettiği siyaset yüzünden aradaki münasebet dostça olmamıştır.⁵ Abbasi devletinin olumlu siyaseti Türklerin Müslümanlığı kabul etmesini kolaylaştırmış, X.yy'da Türkler, büyük bir çoğunlukla İslâmiyet'i kabul etmiş ve kurdukları devletlerle İslâm aleminde parçalanmaya başlayan siyasi birliği tekrar kurmuşlardır. Selçuklu ve Osmanlı devletleri ile İslâmiyet Anadolu ve Avrupa'ya kadar yayılmıştır.⁶

İslam dininin Şırnak ve çevresinde yayılışı VII. yüzyılın ilk çeyreğine rastlar. 639 yılında El cezirenin fethi için görevlendirilen İlyas bin Ganem Diyarbakır ve civarını İslam ülkesine katmıştır. Diyarbakır'ın alınışında mühim hizmetleri dokunan Halid bin Velid Siirt ve civarına yürümüş buraları aldıktan sonra Siirt hakimliğine sahabeden olan Hişam oğlu Hakem tayin edilmiştir. Büyük Selçuklular zamanında Diyarbakır ve yöresinin hakimi Mervan oğulları Büyük Selçukluların hakimiyetini kabul etmişlerdir. 1095 yılında Diyarbakır'da büyük bir isyan çıkmış Suriye Selçuklu hükümdarı Tutuş isyanı bastırdıktan sonra Diyarbakır ve yöresini Türk ümerası arasında paylaşmıştır. Yinanç'a göre Siirt ve çevresi Kızıl Arslana düşmüştür. Daha sonra bölgeye Dilmaçoğulları hakim olmuştur. Daha sonra bölge Artukoğullarının eline geçmiş 1131 den sonra Siirt ve çevresi Hasankeyf Artuklularına bağlanmıştır.

İlhanlılar döneminde bölgeye Karakoyunlular hakim olmuştur. XV. asrın ikinci yarısından itibaren Uzun Hasan zamanında Akkoyunluların hakimiyeti altına girmiştir. Akkoyunlulardan sonra Eyyubiler bölgeye hakim olmuş bu dönemde Siirt ve Hasankeyf'de hüküm süren son Eyyubi Beyliği Safevilere tabii olmuştur. Osmanlı hükümdarı Yavuz Sultan Selim 23 Ağustos 1514'te Şah İsmail'i yenip Safevilere büyük darbe vurduktan sonra Şah İsmail'in eniştesi II. Halil Tebriz'den kaçıp Siirt'e gelmiş. Yavuz Sultan Selim Doğu

³ Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, **Dinler Tarihi**, Ankara 1988, s.184,190.

⁴ Mehmet Aydın, "Batı ve Doğu Hristiyanlığına Tarihi Bir Bakış" A.Ü.D.T.C., Ankara 1985, s.375-376.

⁵ İbrahim Kafesoğlu, "İlk Türk-İslâm Siyasi Teşekkülleri", **Türk Dünyası El Kitabı I**, Ankara 1992, s.237-238.

Anadolu'yu fethetme karar verince II. Halil Osmanlı egemenliğini kabul etmiştir. Bu tarihten sonra Siirt ve yöresi derebeylikle idare olunmuş ve devlet otoritesi kurulamamıştır. Tanzimat Fermanından sonra bölge İstanbul'a bağlanmış ve İstanbul'dan ilk kez bir kaymakam gönderilmiştir.⁷

b-İslam Mezhepleri

Hiz. Muhammed'in vefatından sonra Müslümanlar arasında İslam Dinini yaşama noktasında ihtilaflar olmuştur .İşte bu ihtilaflar sonucunda Sünni geleneğe bağlı olanlara Ehl-i Sünnet, Ehl-i Sünnet karşıtı olanlara da Şia, Harici v.b. adlar verilmiştir.

1) Sünni Mezhepler

Ehl-i Sünnet çizgisinde hareket eden Müslümanların bağlı olduğu mezheplere bu isim verilmiştir. Bu mezhepler Hanefi, Şafii, Maliki, ve Hanbeli mezhepleridir. İslam Dünyasını ekseriyetinde bu görüşler hakim olmuş,Türkler daha ziyade bu görüşü oluşturan akımlardan Maturidi-Hanefi çizgisini takip etmişlerdir. Şırnak ve yöresinde Şafii Mezhebi yoğun olmakla beraber Hanefi mezhebine mensup insanlar da bulunmaktadır. Şafii mezhepi Muhammed bin İdris es-Şafii el Kuraşîye'ye nispet edilmektedir. Şafii Hicri 150 yılında Gazze'de doğmuş, Hicri 204 yılında Mısır'da vefat etmiştir. Şafii'nin doğumu İmam-ı Azam Ebu Hanefi'nin ölüm yılına rastlamaktadır.⁸

Küçük yaşta ilim tahsil için Mekke'ye giden İmam Şafii yirmi yaşına geldiğinde fetva vermeğe başlamıştır. İmam Ebu Hanife'nin talebelerinden İmam Muhammed ten dersler almış böylelikle Ebu Hanife'nin kitaplarından faydalanmıştır. En önemli eserleri Er-Risale, El-üm'dür. Bu mezhep ilk kez Mısırdaki ortaya çıkmış ve yayılmıştır. Mısırdaki çıkmasının nedeni bu dönemde Şafiden daha büyük alimin olmamasıdır. Mısırdan sonra Irak, Bağdat, Horasan, Şam ve Yemen'in bazı yerlerinde yayılmıştır. Fatımiler zamanında bu mezhep mısırdaki iyice yok olmuş fakat Eyyubi hükümdarı Selahaddin Eyyubi zamanında yeniden yayılma imkanı bulmuştur. Arabistan halkının çoğu Şafidir.⁹

⁶ Hüseyin G. Yurdaydın *Türkiye'nin Dini Tarihine Umumi Bir Bakış*. Ankara 1962. s.109.

⁷ Cumhur Kılıççoğlu, *Her Yönüyle Siirt*. Ankara 1992. s. 5-6.

⁸ Muhammed Ebu Zehra, a.g.e., s. 310.

Şafii mezhebi İç Anadolu'da çok fazla taraftar bulamamıştır. Buna rağmen Şırnak ilinin tamamına yakın kısmı Şafii mezhebine mensuptur. Sadece başka yerlerden Şırnak iline gelenler Şafii mezhebine mensup değildir.

Hanefi mezhebinin kurucusu, Ebu Hanife Numan bin Sabid'dir. Ebu Hanife "İmam-ı Azam Ebu Hanife" diye nam yapmıştır. Ebu Hanife Hicri 80 yılında Kufe'de doğmuş ve Hicri 150 yılında Bağdat'ta ölmüştür. İmam-ı Azam aslen Türk'tür ve Tabiin'dir.¹⁰

Ebu Hanife sahabe zamanında fetva vermiş ve verdiği fetvalar sahabeler tarafından kabul edilmiştir. Ebu Hanife bir çok eser yazmış bu eserlerin başında "el-Fıkhu'l-Ekber" gelmektedir. Ebu Hanife, Hz. Ali İbn Mes'ud ve İbn Abbas'ın yolunu takip etmiştir. Bunların dışında tabiinden olan Zeyd bin Ali, Ebu Muhammed Abdullah bin el-Hasan gibi imamlarla görüşüp derslerinde bulunmuştur. Hicaz'a gidip İmam Cafer bin Muhammed es-Sadık'tan iki yıl ders almıştır.¹¹

Ebu Hanife ilk zamanlarda Halife Mansur'dan iltifatlar görürken Mansur'un kadılık teklifini reddedince hapse atılmış ve 70 yaşındayken hapiste vefat etmiştir.¹² Bu mezhebin yayılmasında öğrencilerinin büyük rolü olmuştur. Bu öğrencilerin en önemlileri Ebu Yusuf, İmam-ı Muhammed ve Züfer'dir.¹³ Bu mezhep ilk önce Irak'ta yayılmaya başlayıp ardından doğuda ve batıda oldukça taraftar toplamaya başlamıştır.¹⁴

Abbasiler döneminde halifelerin çoğu Hanefi mezhebini benimsemelerinden dolayı emri altında bulunan ve hakim oldukları bölge insanların da bu mezhebe girmelerini sağlamışlardır. Selçuklular ve Harzemşahlar da Hanefi Mezhebini benimsemişlerdir.¹⁵

Bugün bu mezhebin yayıldığı yerler Irak, Şam, Afganistan, Türkistan ve Kafkaslardır. Anadolu'da yaşayan insanların büyük bir kısmı da bu mezhebi benimsemiştir. Balkanlardaki Müslümanların tümü de bu mezhebi benimsemişlerdir. Dünyanın çeşitli yerlerinde Güney

⁹ Siddık Ünal, a.g.e., s.151-152.

¹⁰ Muhammed Ebu Zehra, *İslâm'da Fıkhi Mezhepler Tarihi* (Çev. Abdulkadir Şener), İstanbul 1978, s. 208.

¹¹ Ethem Ruhi Fırlı, *Çağımızda İtikadî İslâm Mezhepleri*, Ankara 1990, s. 60-61.

¹² A.Hamdi Akseki, a.g.e., s. 63-64.

¹³ Suphi es-Salih, *İslâm Mezhepleri (Doğuş-Gelişmesi)* (Çev. İbrahim Sarmış), İstanbul 1981, s. 161-162.

¹⁴ A.Hamdi Akseki, a.g.e., s. 63.

¹⁵ Ethem Ruhi Fırlı, a.g.e., s. 60.

Amerika’da, Brezilya’da Hanefi Mezhebine mensup Müslümanlar bulunmaktadır.¹⁶ Hanefi Mezhebine mensup kişilerin tamamı, Şırnak iline dışarıdan gelen memurlardan oluşmaktadır.

2) Şii Mezhepler

Ehli Sünnet mezheplerinin dışında kalan mezheplerden birisi olan Şiilik ameli ve itikadi konuların bazılarında Ehli Sünnetten farklı görüşler ileri sürer. Bu mezhebin kendi arasında değişik kolları olmasına rağmen Şırnak ilinde çok az da olsa rastladığımız Alevilik hakkında burada bilgi vereceğiz.

Alevi kelimesi mezhepler tarihinde Ali’yi sevmek anlamında kullanılmaktadır. Bundan dolayı Ali’yi seven ve O’na bağlanan herkese “Alevi” denilmiştir.¹⁷ Sözlük anlamı “Ali’ye mensup” olup kelimenin çoğulu “Aleviye” ve “Alevinyun”dur.¹⁸

İslam tarihinde Alevi kelimesi Hz.Ali’nin soyundan gelenleri ifade etmektedir. Kelime anlamının dışında Hz.Ali’yi en büyük sahabe gören, Hz. Muhammed’den sonra Hz.Ali’nin, Allah’ın ve Hz.Muhammed’in tayini ile halife olması gerektiğini kabul edenler için Şia ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Siyasi harekete bağlı olarak ortaya çıkan Şia guruplarını fikir ve düşünceleri ile Türk Aleviliğinin hiçbir ilgisi yoktur. Çünkü Türk Alevileri Şia’ya itibar etmezler.¹⁹

Anadolu Aleviliği Şia fırkalarını aksine Hz. Ali ve Ehli Beyt sevgisine dayanır. Aslında Türk Aleviliği, Türkmenlerin Orta Asya’dan Anadolu’ya göçtükleri sırada içinden geçtikleri bölgelerin kültürlerinden birtakım izler taşır. Türk Aleviliği Türk gelenek ve inanışlarının İslam ile birlikte yaşatılmasından ibarettir. Aleviliği anlamak için İslam tarihindeki ilk siyasi ve dini ayrılıklara iyi bakmak gerekir. Anadolu Aleviliğine Bektaşilik ve Kızılbaşlık gibi isimler de verilmiştir. Kızılbaş kelimesinin 1499’da Şah İsmail tarafından Perslerin Safevi hanedanlığı döneminde tarihe mal edildiği bilinmektedir.²⁰

¹⁶ A.Hamdi Akseki, a.g.e., s. 63.

¹⁷ Ethem Ruhi Fırlalı, *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*, İstanbul 1994, s. 7.

¹⁸ Mehmet Eröz, *Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik*, Ankara 1990, s. 33-34.

¹⁹ Ethem Ruhi Fırlalı, a.g.e., s. 7-8.

²⁰ Ethem Ruhi Fırlalı, a.g.e., s. 8-11.

Şırnak ilinde yerli Alevilerin bulunmadığını gözlemledik. Belki bu oluşumda Yavuz Sultan Selim ve Şah İsmail arasındaki büyük çatışmalara, yörenin sahne olması, belki de güçlü Sünni medreseleşmenin etkisinin olduğunu söyleyebiliriz.²¹

2-Hristiyanlık ve Mezhepleri

a-Hristiyanlık Hakkında Genel Bilgi

İsmi Yunanca “Hristos Kelimesinden Alan Hristiyanlık, Hz. İsa’nın tebliğ memuru olduğu dinin adıdır. Hristos’un Arapça karşılığı mesih kelimesidir ve bununla kast edilen kişi Hz. İsa’dır. Dolayısıyla Hristiyan mesihe inanan, onun yolunu takip eden kişi anlamına gelir.²² İsrailoğlları içinden çıkmasına rağmen, Yahudilerin çoğu Hz. İsa’ya iman etmemişlerdir; Çünkü Yahudiler, beklenen mesihin Hz. Davud’un geleceğine inanıyorlardı. Yahudiler Hz. İsa’ya inanmakla kalmamışlar, O’nu asi suçlu ve sıradan bir insan olarak görmüşlerdir. Hz. İsa’ya inananlar ise O’nu ilahlaştırmışlardır. İslâm ise, O’nun Allah’ın kulu ve elçisi olduğunu belirtmiştir.²³

Hristiyanlığın kutsal kitabı İncil, Hz. İsa’dan yaklaşık ikiyüz yıl sonra yazılmış, ikinci asıdan beri birbirinden farklı çok sayıdaki İnciller dörde indirilmiş ve Matta, Markos, Luka ve Yuhanna İncilleri sahit, diğlereri sahte kabul edilmiştir. Hz. İsa İbranice konuştuğı halde, sahit kabul edilen bu İncillerin dilleri Yunancadır.²⁴

Hristiyanlar, tek Tanrıya inanmakla birlikte, Hz İsa ve kutsal ruhu, Tanrı’nın tecellileri kabul etmişlerdir. Böylece Hristiyanlık inancının temelini oluşturan teslis akidesi ortaya çıkmıştır.²⁵

Hız İsa’nın ölümünden sonra hızla yayılmaya başlayan Hristiyanlıkta, Hız İsa’nın şahsiyeti, teslis, İncillerin tekliğı, çokluğu ve diğler hususlarda ihtilaflar ortaya çıkmış, bu

²¹ Orhan Türkdoğan, *Güneydoğı Kimliğı(Aşiret,Kültür, İnsan)*, Bolu 1995, s.20.

²² Şaban Kuzgun, *Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri*, Ankara 1996, s.45-46.

²³ Şaban Kuzgun, a.g.e., s.146.

²⁴ Günay Tümer, *Hristiyanlıkta ve İslâm’da Hız. Meryem*, Ankara 1996, s.98-99.

²⁵ Mehmet Aydın, *Müslümanların Hristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, Konya 1989, s.114.

ihtilafları gidermek için M.S. 52'den itibaren çok sayıda konsil toplanmıştır. Fakat buna ihtilaflı konularda bütün Hristiyanların kabul ettiği ortak kararlar alınamamıştır.²⁶

b- Hristiyan Mezhepleri

Pavlosun, Hristiyanlığı kabul edip bu dini Romalı putperestlere yaymasıyla, Hristiyanlar arasında özellikle Hz. İsa'nın şahsiyeti, teslisin unsurları hususunda yoğunlaşan ihtilaflar ortaya çıkmıştır, Roma kilisesi kardinallerinin tutumları ihtilafların ayrılığa dönüşmesine neden olmuştur. Havariler zamanında Kudüs'te kurulan kiliseye Pier'in reisi tayin edilmişti. Bu sebeple Pier'in Roma'da kurduğu kilise, Hristiyanlar tarafından otorite kabul edilmiştir.

Bu sebeple Hristiyanlara göre Roma'ya bağlı olmak kiliseye de bağlı olmak anlamına geliyordu. Ayrıca imparatorluk merkezi olması nedeniyle Roma'nın siyasi önemi, Roma kilisesinin imtiyazını da beraberinde getirmişti. Bu ayrıcalıktan faydalana Roma kardinallerinin konsillerde tek başlarına karar vermeleri ve bazı kilise mensuplarına tavır almaları, onların kiliseden üstün bir mevkiye geldikleri kanaatini uyandırmıştır. Bu da zaten fikir ayrılıkları bulunan Hristiyan aleminin M.S. 1054'de doğu ve batı kiliseleri olarak ikiye ayrılmasına ve daha sonra Katolik, Ortodoks, Monofizit, ve Protesten mezheplerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.²⁷ Şırnak ilinde mensubu bulunan tek Hristiyanlık mezhebi olarak Süryaniler bulunduğu için, bu mezhep hakkında bilgi vermeyi uygun bulduk.

Süryani kelimesinin nereden geldiği konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşlerin bazıları şunlardır: Süryani adı, Yahudileri serbest bırakan Pers Kralı Sirus'un adından geldiği belirtilmektedir. Süryaniler, Suriye bölgesinde yaşadıkları için bu adı almışlardır. Bu sözcük, Asurlu ülkesinin, Yunanlı dilinde, Asurya şeklinde telaffuz edilmesinden sonra ismin başındaki "a" harfinin düşmesi oluşan "Surya" sözcüğünden gelmektedir²⁸

²⁶ Mehmet Aydın, " Batı ve Doğu Hristiyanlığına Tarihi Bir Bakış", A.Ü.İ.F.D.XXVII., Ankara 1985, s.124-127.

²⁷ Sami Kılıç, XX. Yüzyıl Denizli Tarihi ve Günümüz İnanç Coğrafyası, (Basılmamış Doktora Tezi) Malatya 1997, s.126.

²⁸ Mehmet Çelik, Süryani Kadim Kilisesi Tarihi I, İstanbul 1987, s.16.

Son zamanlarda bazı Süryaniler, Suriye isminin de kaynağı olarak belirtilen, Antakya ve civarının kurucusu kabul edilen Arami Kral'ı Saros'dan geldiğini kabul etmektedirler.²⁹ Süryaniler, Hristiyanlığı kabul etmeden önce, "Aramiler" adı ile bilinmektedir. Süryanilerin, Mezopotamya'ya Arap Yarımadasından geldiklerini ileri sürenler varsa da bunların Mezopotamya'nın kuzeyinde ki dağlık bölgelerinde yaşayan halk olduğunu tahmin edip söyleyenler de vardır.³⁰

Suriyaniler, yaşadıkları bölgelerde ilişki kurdukları ve kaynaştıkları etnik grupların dillerinden de etkilenerek, Hristiyanlıkla tanışana kadar, güneşe tapan bir topluluk oluşturmuşlardır.³¹ Süryani adı bugün, farklı ırklara mensup olmalarına rağmen, Bir Hristiyan mezhebi ve kilise mensuplarının ortak adı olarak kullanılmaktadır.³²

Aramilerin bir bölümü, Hz İsa'nın on iki Havarilerinden biri olan Petrus ile arkadaşı Toma'dan ve Toma'nın kardeşi olan Adaydan ve onların talebelerinden Hristiyanlığı öğrenip kabul etmişlerdir. Hristiyan olan Aramiler, kendilerini putperest olan ırkdaşlarından ayırmak için kendilerine "Süryaniler" lakabını kullanmışlardır. Zamanla bu ad ayrı bir Hristiyan mezhebinin ismi olmuştur³³

²⁹ Yakup Bilge, *Süryaniler Anadolu'nun Solan Rengi*, İstanbul 1996, s.18-19.

³⁰ Mehmet Şemsettin Günaltay, *Yakın Şark İli Suriye ve Filistin*, Ankara 1947, s.133-139.

³¹ Mehmet Çelik, *a.g.e.* s.20.

³² Ekrem Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, İstanbul 1988, s.35-36.

³³ Aziz Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, Diyarbakır 1970, s.53-56.

Süryanilerin bir kısmı (Monofizit görüşünü benimseyenler) Hz İsa'da ilahi ve insanı tabiatın bir araya gelerek ve birleşerek tek bir ilahi tabiat oluşturduğu görüşünü savunurlarken, bu görüşün karşısında olan diofizitçiler ise, Hz İsa'da ilahi ve insanı tabiatın ayrı ayrı bulunduğunu savunmuşlardır. Bu sorunun çözümü için Efes'te 431 ve 449 yıllarında toplanan konsüller soruna kalıcı bir çözüm bulunamamış. 451 yılında Kadıköy'de toplanan konsülde Hz İsa'nın hem ilahi hem de insanı tabiata sahip olduğu kabul edilmiştir. 451 yılında toplanan Kadıköy konsülünden sonra Monofizit kiliseler ayrı bir kilise durumuna geldiler. Bundan sonra monofizit kiliseler üzerinde diofizit kiliselerin baskılar başladı.³⁴

1782 tarihinde Mihayel Carve'nin önderliğindeki Süryani topluluğu Roma Katolik Kilisesine bağlandı. 1845 yılında bu kilisenin, Osmanlı yönetimince tanınması üzerine Süryaniler ikiye ayrıldı. Eski geleneksel Antakya Patrikliğine bağlı kalan Süryanileri, Kotolik kilisesine bağlananlardan ayırmak için, "Kadim Süryani" adı verilirken, Kotolik Süryanilere de "yeni Süryaniler" ya da "Katolik Süryaniler" adı verildi.³⁵

Kadıköy Konsülünden sonra Bizans Kilisesi, Bizans İmparatorluğu tarafında resmen ve hukuken kabul edilince Antakya Patrikliğinden ayrılan Bizans Kilisesi, devlet kilisesi sayılıyordu. Devlet gücünü arkasına alan Bizans Kilisesi, Antakya Süryani Kadim Kilisesini tehdit etmeye başladı. Baskılar öyle arttı ki Antakya neredeyse merkez özelliğini kaybedecekti. Bu baskılardan İslam fetihleriyle kurtulan Antakya Süryani kilisesi, yeniden toparlanarak tekrar Antakya'ya döndü. 969 yılında Patriklik merkezi Malatya'ya yerleşti ancak 1058 yılında, Rum Ortodokslarının baskıları sonucunda buradan ayrılarak, Diyarbakır merkez edinildi. Süryani Kadim patrikliğinin o dönemdeki patriği VI. Diyonnasiyos Yahya, bazen Diyarbakır'da bazen de Mardin ilinin doğusunda bulunan "Zafaran" manastırında günlerini geçiriyordu. Ondan sonra gelen patrikler de aynı bölgeleri seçtiler. 1293 yılından itibaren ise merkez Zafaran olarak kabul edildi. 1932 yılına kadar merkez olarak kaldı. Patrik III. İlyas 1932 yılında Hindistan seyahati sırasında ölünce, Süryani Kadim Metropolitleri, Suriye'nin Homs şehrinde yaptıkları patriklik seçiminde Homs şehri metropoliti, I.Afrem Barson'u

³⁴ Abdurrahman Küçük Günay Tümer, *Dinler Tarihi*, Ankara 1988, s.275.

³⁵ Aziz Günel, *a.g.e.* , s.35.

yeni patrik seçtiler. Bundan sonra Zafaran Manastırı patriklik merkezi özelliğini kaybetmiş ve merkez Şam'a taşınmış oldu.³⁶

Aslında Süryani Kadim Kilisesinin dini merkezi ilk günden beri Antakya'dır. Çünkü bu merkez Hz İsa'nın öğrencilerinde olan Petrus'dan miras olarak kalmıştır. M.S.38 yılından buyana gelen bütün Süryani Patrikleri Antakya ve Bütün Doğu Kürsüsünü işgal eden "İgnatios Patrik" taşımaktadır. Bugün için Süryani Kadim Cemaatinin patriklik merkezi Zafaran Manastırından sonra Şam'dır. Böyle olmasına rağmen yine de Antakya namı ile anılmaktadır. Bugün dünyanın çeşitli ülkelerinde yaşayan Süryani mezhebine mensup Hristiyanların sayısı, Hindistan'da 2.000.000, Brezilya ile Kuzey ve Güney Amerika'da 150.000, Irak'ta 50.000 Suriye'de 150.000, Lübnan ve Ürdün'de 20.000 Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde 150.000 ve Türkiye'de 15.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir.³⁷

Süryaniler Avrupa'da, Almanya, İsveç, Belçika, Hollanda ve İsviçre'de yaşamaktadırlar. Bu ülkeler içerisinde en çok Almanya ve İsveç de Süryaniler yaşamaktadırlar. Türkiye'deki Süryaniler ise kendi arasında üç kısma ayrılmıştır, bunlar; Süryani Kadimler, Süryani Katolikler ve Süryani Protestanlardır.³⁸ Türk Süryani Kadim cemaatinin yurt içinde üç dini merkezi vardır. Bunlardan birincisi Mardin ili merkezindeki Metropolitlik vekilliği, ikincisi, Mardin'e bağlı Midyat ilçe merkezindeki Metropolitlik, üçüncüsü ise İstanbul Metropolitliğidir. Mardin Metropolitliğine Elazığ, Malatya, Adıyaman, İskenderun, Adana, Ankara ve İstanbul'a kadar yayılan bir bölge bağlıdır. Midyat Metropolitliğine Diyarbakır, İdil, Nusaybin ilçeleri ile bunlara bağlı köyler bulunmaktadır. Türkiye'de bulunan Süryaniler, Ankara, Adıyaman, Malatya, Elazığ, Diyarbakır, Midyat İdil, Nusaybin, Şırnak, Adana, İskenderun, İstanbul gibi il, ilçe ve köylerde yaşamaktadırlar.³⁹

Süryaniler, mutlak hakimiyeti olan, yaratıcı bir Allah'a inanır ve ona ibadet eder. Allah'ın varlığını delillerini kâinatın yaratılışından ve kutsal kitaplardan çıkarırlar. Allah, başlangıcı ve sonu olmayan diri ve yaratıcı ruhtur. O her şeye kadirdir her yerde

³⁶ Aziz Günel, a.g.e., s.34-35.

³⁷ Aziz Günel, a.g.e., s.323.

³⁸ Mithat Sertoğlu, Süryani Türklerinin Siyasi ve İctimai Tarihi, İstanbul 1974, s.73-74

³⁹ Aziz Genel, a.g.e., s.57.

bulunmaktadır. Allah gözle görülmez, elle tutulmaz. Allah, kainatın yaratıcısı ve tek hakimidir. Allah'ın başlıca nitelikleri, kudret, kudsîyet, adalet, merhamet, iyilik ve sonsuz sevgidir. Allah'ın varlığında üç sıfat vardır. Bu üç sıfat bir cevherde toplanır. Bu sıfatlar, Ata Allah, Kelam Allah(oğul) ve Ruh Allah'tır. Allah'ın bu üç sıfatını anlamak için, insanın beden, ruh ve akıldan; Güneşin, küre, ısı ve ışıktan oluşmasını ve Müslümanların, vallahi, billahi, tallahi, şeklinde yaptıkları yemini delil olarak getirirler.⁴⁰ Süryaniler, Meleklerin var olduğuna ve görünmediğine ruh aleminde Allah'a hizmet ettiklerine ve Allah'ın emirlerini insanlara bildiren varlıklar olduğuna inanırlar.⁴¹

Süryaniler, İsa Mesîhi Tanrı kabul ettiklerinden İsa'ya kadar olan bütün peygamberlere ve Resullere inanırlar.⁴² Kutsal kitapların da vahiy yoluyla gelenlerine inanırlar. Süryani inancında ruh, ölümle bedenden ayrılır. Ruh vaftiz olduğundaki kudsîyeti muhafaza etmişse ve günahsız yaşamışsa mutluluğa kavuşacaktır. Dirilme ölümden sonra insanın ruhani bir beden almasıdır. İnsan ölümden sonra dirilerek İsa Mesîh'in divanında yargılanacaktır. İsa, diri ve ölümleri hükümrânlığına almak için tekrar gelecektir.⁴³

Süryanilerin dini temel prensipleri, Allah'a iman, kıyamet gününden sonra İsa ile beraber ebedi saadete kavuşma ümidiyle yaşamak ve herkesi kendi gibi sevmektir.⁴⁴ Süryanilere göre günah, Allah'ın emirlerine karşı gelmektir. Asli ve şahsi olmak üzere iki türlü günah vardır. Şahsi günah insanın iyiyi ve kötüyü ayırt ettikten sonra isteyerek işlediği günahıdır. Bu günah bilerek yapılırsa ağır günah, bilmeden yapılırsa hafif günah sayılır. Şahsi günah tövbe, suç itirafı ve zararın giderilmesi ile af edilir.⁴⁵

Süryaniler sadece, İznik (325), İstanbul (381) ve Efes(431) konsüllerini ve bu konsüllerin aldığı kararları kabul ederler⁴⁶. Namaz, oruç, vaftiz, evlenme, ölüm-defin, tövbe Süryanilerin başlıca ibadetleridir. Süryani inancında günde yedi vakit namaz vardır. Bunlar; sabah, akşam, kuşluk, öğle, ikindi, yatsı ve gece namazlarıdır. Bu

⁴⁰ Samuel Akdemir, *Dini Kurallarımız*, İstanbul 1972, s.9-10-11.

⁴¹ Samuel Akdemir, *a.g.e.*, s.14.

⁴² Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, *a.g.e.*, s.276

⁴³ Samuel Akdemir, *a.g.e.*, s.21.

⁴⁴ Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, *a.g.e.*, s.276.

⁴⁵ Samuel Akdemir, *a.g.e.*, s.18.

⁴⁶ Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, *a.g.e.*, s.276.

namazlardan, sabah, öğle, akşam ve gece namazları farz; diğerleri ise sünnettir. Sabah, öğle ve akşam namazları kilisede toplu olarak kılınır diğerleri uygun olan herhangi bir yerde kılınabilir. Pazar ve bayram günleri hariç diğer bütün günlerde ibadetler secde ve rekat ile yapılır. Namaz kılarken doğuya yönelinir. Pazar ve bayram günlerinde ise ayinler yapılır.⁴⁷

Süryanileri'n yılda beş çeşit oruçları vardır. Bunlar kırk sekiz günlük büyük oruç, Şubat ayında tutulan üç günlük Ninova, Haziran başında tutulan ve Havarilerin orucu sayılan üç günlük perhiz orucu, Ağustos'un onu ile on beşi arası tutulan beş günlük Meryem Ana orucu, Aralık ayının on beşi ile yirmi beşi arasında tutulan ve Hz. İsa'nın doğumu sayılan Noel orucudur. Bu oruçlardan kırk sekiz günlük ile Ninova orucu hem oruç hem de perhiz şeklinde tutulurken diğer oruçlar sadece perhiz şeklinde tutulur.⁴⁸

Süryanilerde evlilik için erkeğin 18, kızın 15 yaşını bitirmesi gerekir. Medeni kanuna göre (resmi) nikahı olmayanın dini nikahı kabul edilmez. Boşanma ancak tıbbi gereklilik ve zina suçu ile olabilir. Başka sebeple boşanma olmaz, boşanma üç tanıkla geçerli sayılır.⁴⁹ Süryaniler bütün Hristiyanlar gibi ölülerin ruhu için sadaka verirler ve ölü yıkanır def inlenir ve cenaze namazı kılınarak toprağa verilir.⁵⁰

Tövbe ile kişi vaftizden yeni çıkmış gibi olur. Tövbe için iki şart gereklidir. Tövbe eden kişi işlediği günahı dolaylı pişmanlık duymalı ve bir daha günaha dönmemelidir. Günahkar kişi günahını meşru bir papazın tanıklığı ile Allah'a itiraf etmelidir.⁵¹

2000 yılı Şırnak Anasır Cetveline kayıtlı Gayri Müslimlerin sayısı şöyledir:

Ermeni Gregoryan: 1096, Ermeni Katolik:380, Yahudi: 253, Yezidi: 1060,Süryani: 9478, Keldani: 2596.

Anasır Cetveline göre Ermeni Gregoryan, Şırnak il merkezi ile Silopi ilçesinde bulunurken, Ermeni Katolikler Silopi ilçesinde bulunmaktadır. Yahudiler Cizre

⁴⁷ Aziz Günel, a.g.e., s.312.

⁴⁸ Aziz Günel, a.g.e., s.73-74.

⁴⁹ Aziz Günel, a.g.e., s.315.

⁵⁰ Aziz Günel, a.g.e., s.319.

ilçesinde iken, Yezidiler İdil ve Silopi'de bulunmaktadır. Süryaniler Şırnak merkez, Cizre, İdil, Silopi'de bulunurken, Keldaniler ise Şırnak merkez, Beytüşşebap ve Uludere'de bulunmaktadır. Şırnak genelinde Anasır Cetveline kayıtlı toplam Gayri Müslim sayısı 15.403'dür. Anasır Cetvelinde bulunan Gayri Müslimlerden sadece Süryaniler Şırnak İdil ve İdil ilçesinin Haberli ve Öğündük köylerinde bulunmaktadır.

Gayri Müslimlerin hepsi Şırnak'dan ayrılarak, başta İstanbul olmak üzere Türkiye'nin büyük şehirlerine ve Avrupa'ya göç etmişlerdir. Anasır Cetveline kayıtlı olanlar sadece Şırnak nüfusuna kayıtlı olup resmi işlemlerini Şırnak ilinden yapmaktadırlar.

B- ŞIRNAK İLİNİN GÜNÜMÜZ İNANÇ COĞRAFYASI

1-Şırnak İl Merkez ve Merkeze Bağlı Belde ve Köylerin Günümüz İnanç Coğrafyası

Şırnak İl Merkez ve Merkeze Bağlı Belde ve Köylerin Dini yapısı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Yerleşim Yeri	1997 Nüfus u	Müslüman						Gayri Müslim	
		Şafi	%	Hanefi	%	Alevi	%		%
ŞIRNAK (İl Merkezi)	45896	43396	95	2500	5	---		---	
Anılmış	14	14	100	---		---		---	
Araköy	273	273	100	---		---		---	
BALVEREN (B)	2322	2272	97.85	50	2.15	---		---	
Başagaç	0	0	---	---		---		---	
Botunyaka	0	0	---	---		---		---	
Cevizdüzü	24	24	100	---		---		---	
Çadırli	0	0	---	---		---		---	
Çakırsöğüt	0	0	---	---		---		---	
Dağkonak	10	10	100	---		---		---	
Dereler	0	0	---	---		---		---	
Geçitboyu	639	639	100	---		---		---	
Güneyce	0	0	---	---		---		---	
Güneyçam	125	125	100	---		---		---	
İkizce	324	324	100	---		---		---	

Kemerli	12	12	100	---		---		---	
KUMÇATI (B)	6378	6178	96.86	200	3.14	---		---	
Kuşkonak	0	0	---	---		---		---	
Toptepe	0	0	---	---		---		---	
Üçkiraz	19	19	100	---		---		---	
Yeniaslanbaşar	1027	1027	100	---		---		---	
Yoğurtçular	172	172	100	---		---		---	
KIZILSU (B)	1227	1177	9.93	50	4.07	---		---	
Alkemer	10	10	100	---		---		---	
Atbaşı	220	220	100	---		---		---	
Bağpınar	0	0	---	---		---		---	
Gömeç	10	10	100	---		---		---	
Güleşli	0	0	---	---		---		---	
Gündoğmuş	0	0	---	---		---		---	
İnceler	14	14	100	---		---		---	
Kapanlı	0	0	---	---		---		---	
Karageçit	0	0	---	---		---		---	
Kasrik	2158	2098	97.22	60	2.78	---		---	
Kavuncu	0	0	---	---		---		---	
Kayaboyu	948	948	100	---		---		---	
Kırkkuşu	17	17	100	---		---		---	
Koçağlı	0	0	---	---		---		---	
Koçbeyi	86	86	100	---		---		---	
Seslice	0	0	---	---		---		---	
Tekçinar	0	0	---	---		---		---	
TOPLAM	61908	59048	95.38	2860		4.62			

Yukarıdaki tabloda da belirttiğimiz gibi Şırnak il merkezi ve merkeze bağlı Belde ve Köylerin toplam nüfusları 61908'dir. Bu nüfus içerisinde 59048 Şafii, 2860 Hanefi bulunmaktadır. Şafiler nüfusun % 95.38'ini, Hanefiler ise % 4.62'sini oluşturmaktadır. İl merkezi ve bağlı yerleşim birimlerinde yerli Gayri Müslim ve Alevi nüfusa rastlanmamıştır.

2- İdil İlçe Merkez ve Merkeze Bağlı Belde ve Köylerin Günümüz İnanç Coğrafyası

İdil İlçe Merkezi ve Merkeze Bağlı Köylerin Dini yapısı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Yerleşim Yeri	1997 Nüfus	Müslüman						Gayri Müslim (Süryani)	
		Şafi	%	Hanefi	%	Alevi	%		%
İDİL(Merkez)	21353	20353	95	1000	5			20	0.1
Akdağ	422	422	100	---		---		---	
Bereketli	53	53	100	---		---		---	
Bozdurun	189	189	100	---		---		---	
Dirsekli	295	295	100	---		---		---	
Duruköy	936	936	100	---		---		---	
Hendekköy	155	155	100	---		---		---	
Kayalı	160	160	100	---		---		---	
Kuyulu	171	171	100	---		---		---	
Okçu	287	287	100	---		---		---	
Ortaköy	511	511	100	---		---		---	
Oymak	531	531	100	---		---		---	
Ozan	0	0	0	---		---		---	
Özen	795	795	100	---		---		---	
Peçenek	0	0	0	---		---		---	
Pınarbaşı	1219	1219	100	---		---		---	
Sırtköy	2441	2441	100	---		---		---	
Sulak	1447	1447	100	---		---		---	
Tepeköy	883	883	100	---		---		---	
Toklu	162	162	100	---		---		---	
Ulak	795	795	100	---		---		---	
Üçok	284	284	100	---		---		---	
Yağmurca	375	375	100	---		---		---	
Yalaz	0	0	0	---		---		---	
Yarbaşı	605	605	100	---		---		---	
Yavşan	721	721	100	---		---		---	
Yörük	237	237	100	---		---		---	
Yuvalı	335	335	100	---		---		---	
Yüksekköy	412	412	100	---		---		---	
HABERLİ(B)	129	---		---		---		129	100
Akkoyunlu	257	257	100	---		---		---	
Başakköy	0	0	0	---		---		---	
Bozkır	269	269	100	---		---		---	
Çınarlı	171	171	100	---		---		---	

Çukurlu	23	23	100	---		---		---	
Dumanlı	735	735	100	---		---		---	
Güzelova	317	317	100	---		---		---	
Işık	11	11	100	---		---		---	
Karalar	5379	5129	95	250	5	---		---	
Kaşıkcı	250	250	100	---		---		---	
Kayık	0	0	0	---		---		---	
Kentli	256	256	100	---		---		---	
Mağaraköy	262	262	100	---		---		---	
Öğündük	235	---		---		---		235	100
Sarıköy	190	190	100	---		---		---	
Topraklı	407	407	100	---		---		---	
Uçarlı	216	216	100	---		---		---	
Yayalar	263	263	100	---		---		---	
OYALI (B)	1477	1432	97	35	3	---		---	
Açma	352	352	100	---		---		---	
Ak soy	485	485	100	---		---		---	
Alakamış	575	575	100	---		---		---	
Çığır	1537	1537	100	---		---		---	
Gedik	123	123	100	---		---		---	
Kırca	170	170	100	---		---		---	
Kozluca	798	798	100	---		---		---	
Köyceğiz	406	406	100	---		---		---	
Kurtuluş	210	210	100	---		---		---	
Ocaklı	258	258	100	---		---		---	
Ortaca	49	49	100	---		---		---	
Özbek	883	883	100	---		---		---	
Tepecik	528	528	100	---		---		---	
Uğrak	658	658	100	---		---		---	
Varımlı	420	420	100	---		---		---	
Yaylaköy	0	0	0	---		---		---	
Yazman	524	524	100	---		---		---	
Yolaçan	204	204	100	---		---		---	
TOPLAM	54811	53142	96.96	1285	2.34			384	0.7

Yukarıdaki tabloda belirttiğimiz gibi toplam nüfus 54811'dir. Bu nüfus içerisinde 53142 Şafii, 1285 Hanefi, 384 kişi ise Gayri Müslim'dir. Şafiiler nüfusun % 96.96'sını, Hanefiler % 2.34'ünü, Gayri Müslimler ise % 0.7'sini oluşturmaktadır. Şırnak ilinde bulunan Gayri Müslimlerin tamamı Süryani'dir. Şırnak ilinde sadece İdil ilçesinde Hristiyanlar bulunmaktadır. Yörede yerli Alevi nüfusuna rastlanmamıştır.

3- Beytüşşebap İlçe Merkez ve Merkeze Bağlı Belde ve Köylerin Günümüz İnanç Coğrafyası

Beytüşşebap İlçe Merkezi ve Merkeze Bağlı Köylerin Dini yapısı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Yerleşim Yeri	1997 Nüfusu	Müslüman						Gayri Müslim	
		Şafi	%	Hanefi	%	Alevi	%		%
BEYTÜŞŞEBAP (Merkez)	5289	5032	95.27	250	4.73	---		---	
Akarsu	22	22	100	---		---		---	
Aşağı dere	622	622	100	---		---		---	
Ayvalık	1857	1857	100	---		---		---	
Başaran	992	992	100	---		---		---	
Beşagaç	0	0	0	---		---		---	
Boğazören	1241	1241	100	---		---		---	
Bolağaç	697	697	100	---		---		---	
Bölecek	1006	1006	100	---		---		---	
Cevizağacı	0	0	0	---		---		---	
Çığlıca	431	431	100	---		---		---	
Dağaltı	303	303	100	---		---		---	
Dilekyolu	0	0	0	---		---		---	
Doğanyol	0	0	0	---		---		---	
Dönmezler	0	0	0	---		---		---	
Gökçe	0	0	0	---		---		---	
Güneyyaka	284	284	100	---		---		---	
Ilıcak	838	838	100	---		---		---	
Kovankaya	0	0	0	---		---		---	
Koyunoba	122	122	100	---		---		---	
Mezra	1777	1777	100	---		---		---	
Mutluca	408	408	100	---		---		---	
Ortalı	272	272	100	---		---		---	
Oymakaya	821	821	100	---		---		---	
Pirinçli	928	928	100	---		---		---	
Söğütçe	200	200	100	---		---		---	
Toptepe	0	0	0	---		---		---	
Tuzluca	0	0	0	---		---		---	
Yenice	0	0	0	---		---		---	
Yeşilöz	0	0	0	---		---		---	
TOPLAM	18110	17860	98.62	250	1.38				

Yukarıdaki tabloda belirttiğimiz gibi Beytüşşebep İlçe Merkezi ve Merkeze bağlı köylerin toplam nüfusları 18.110'dur. Bu nüfus içerisinde 17.860 Şafii, 250 Hanefi bulunmaktadır. Şafiiler nüfusun %98.62'sini, Hanefiler ise %1.38'ini oluşturmaktadır. İlçe merkezi ve bağlı yerleşim birimlerinde yerli Gayri Müslim ve Alevi nüfusa rastlanmamıştır.

4- Cizre İlçe Merkez ve Merkeze Bağlı Belde ve Köylerin Günümüz İnanç Coğrafyası

Cizre İlçe Merkez ve Merkeze Bağlı Belde ve Köylerin Dini yapısı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Yerleşim Yeri	1997 Nüfus u	Müslüman						Gayri Müslim	
		Şafii	%	Hanefi	%	Alevi	%		%
CİZRE (Merkez)	62831	62500	99.5	331	0.5	---	---	---	---
Aşağıdere	0	0	0	---	---	---	---	---	---
Bozalan	1920	1920	100	---	---	---	---	---	---
Çatalköy	21	21	100	---	---	---	---	---	---
Dirsekli	775	775	100	---	---	---	---	---	---
Kuştepe	119	119	100	---	---	---	---	---	---
Ulaş	0	0	0	---	---	---	---	---	---
Yeşilyurt	471	471	100	---	---	---	---	---	---
DİCLE (B)	1850	1825	98.6	25	1.4	---	---	---	---
Bağlarbaşı	12	12	100	---	---	---	---	---	---
Çavuşköy	393	393	100	---	---	---	---	---	---
Düzova	1762	1762	100	---	---	---	---	---	---
Erdem	110	110	100	---	---	---	---	---	---
Güçlü	418	418	100	---	---	---	---	---	---
Gürsü	241	241	100	---	---	---	---	---	---
Katran	798	798	100	---	---	---	---	---	---
Kebeh	221	221	100	---	---	---	---	---	---
Koçtepe	339	339	100	---	---	---	---	---	---
Korucu	696	696	100	---	---	---	---	---	---
Sulak	278	278	100	---	---	---	---	---	---
Taşhöyük	304	304	100	---	---	---	---	---	---
Tepeönü	293	293	100	---	---	---	---	---	---
Uğur	233	233	100	---	---	---	---	---	---
Varlık	403	403	100	---	---	---	---	---	---
TOPLAM	74488	74132	99.5	356	0.5				

Yukarıdaki tabloda belirttiğimiz gibi Cizre İlçe Merkezi ve Merkeze bağlı Belde köylerin toplam nüfusları 74.488'dir. Bu nüfus içerisinde 74.132 Şafii, 250 Hanefi bulunmaktadır. Şafiiler nüfusun %99.5'unu, Hanefiler ise %0.5'ini oluşturmaktadır. İlçe merkezi ve bağlı yerleşim birimlerinde yerli Gayri Müslim ve Alevi nüfusa rastlanmamıştır.

5- Güçlükönak İlçe Merkez ve Merkeze Bağlı Belde ve Köylerin Günümüz İnanç Coğrafyası

Güçlükönak İlçe Merkez ve Merkeze Bağlı Belde ve Köylerin Dini yapısı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Yerleşim Yeri	1997 Nüfus u	Müslüman						Gayri Müslim	
		Şafii	%	Hanefi	%	Alevi	%		%
GÜÇLÜKONAK(Merkez)	3700	3600	97.3	100	2.7	---	---	---	---
FINDIK (B)	2277	2245	98.6	32	1.4	---	---	---	---
Ağaçyurdu	0	0	0	---	---	---	---	---	---
Akçakuşak	202	202	100	---	---	---	---	---	---
Akdizgin	313	313	100	---	---	---	---	---	---
Boyuncuk	482	482	100	---	---	---	---	---	---
Bulmuşlar	0	0	0	---	---	---	---	---	---
Çetinkaya	0	0	0	---	---	---	---	---	---
Çevrimli	178	178	100	---	---	---	---	---	---
Çobankazanı	124	124	100	---	---	---	---	---	---
Dağyeli	0	0	0	---	---	---	---	---	---
Damlabaşı	174	174	100	---	---	---	---	---	---
Damlarca	245	245	100	---	---	---	---	---	---
Demirboğaz	0	0	0	---	---	---	---	---	---
Düğünüyurdu	214	214	100	---	---	---	---	---	---
Er durdu	0	0	0	---	---	---	---	---	---
Eskiyapı	0	0	0	---	---	---	---	---	---
Gümüşyazı	275	275	100	---	---	---	---	---	---
Kırkağaç	0	0	0	---	---	---	---	---	---
Koçtepe	678	678	100	---	---	---	---	---	---
Ormaniçi	0	0	0	---	---	---	---	---	---
Özbaşoğlu	0	0	0	---	---	---	---	---	---
Sağkol	48	48	100	---	---	---	---	---	---
Taşkonak	0	0	0	---	---	---	---	---	---

Yağızoymak	472	472	100	---		---		---	
Yağmurkuyusu	152	152	100	---		---		---	
Yatağankaya	0	0	0	---		---		---	
Yenidemir	0	0	0	---		---		---	
TOPLAM	9534	9434	98.62	132	1.38				

Yukarıdaki tabloda belirttiğimiz gibi Güçlü konak İlçe Merkezi ve Merkeze bağlı Belde köylerin toplam nüfusları 9.534'dür. Bu nüfus içerisinde 9.434 Şafii, 132 Hanefi bulunmaktadır. Şafiler nüfusun %98.62'sini, Hanefiler ise %138'ni oluşturmaktadır. İlçe merkezi ve bağlı yerleşim birimlerinde yerli Gayri Müslim ve Alevi nüfusa rastlanmamıştır.

6- Silopi İlçe Merkez ve Merkeze Bağlı Belde ve Köylerin Günümüz İnanç Coğrafyası

Silopi İlçe Merkez ve Merkeze Bağlı Köylerin Dini yapısı aşağıdaki tabloda verilmiştir

Yerleşim Yeri	1997 Nüfus u	Müslüman						Gayri Müslim	
		Şafii	%	Hanefi	%	Alevi	%		%
SILOPI (Merkez)	37386	37086	99.2	300	0.8	---		---	
Aksu	0	0	0	---		---		---	
Aktepe	567	567	100	---		---		---	
Ballıkaya	37	37	100	---		---		---	
Başak	46	46	100	---		---		---	
Başköy	795	795	100	---		---		---	
Birlikköy	60	60	100	---		---		---	
Bostancı	2112	2112	100	---		---		---	
Buğdaylı	2126	2126	100	---		---		---	
Çalışkan	3624	3624	100	---		---		---	
Çardaklı	1052	1052	100	---		---		---	

Çiftlikköy	1179	1179	100	---		---		---	
Damlaca	17	17	100	---		---		---	
Dedeler	32	32	100	---		---		---	
Derebaşı	15	15	100	---		---		---	
Doruklu	2109	2109	100	---		---		---	
Düzalan	29	29	100	---		---		---	
Esenli	35	35	100	---		---		---	
Görümlü	2545	2510	98.6	35	1.40	---		---	
Kapılı	323	323	100	---		---		---	
Karacaköy	36	36	100	---		---		---	
Kavaközü	823	823	100	---		---		---	
Kavallı	606	606	100	---		---		---	
Koyunören	17	17	100	---		---		---	
Kösreli	0	0	0	---		---		---	
Ortaköy	758	758	100	---		---		---	
Ovaköy	178	178	100	---		---		---	
Özgen	330	330	100	---		---		---	
Pınarönü	977	977	100	---		---		---	
Selcik	52	52	100	---		---		---	
Uyanık	32	32	100	---		---		---	
Üçağaç	24	24	100	---		---		---	
Verimli	1255	1255	100	---		---		---	
Yazı	0	0	0	---		---		---	
Yeniköy	896	896	100	---		---		---	
Yolağzı	39	39	100	---		---		---	
TOPLAM	60112	59777	99.44	335	0.56				

Yukarıdaki tabloda belirttiğimiz gibi Silopi İlçe Merkezi ve Merkeze bağlı köylerin toplam nüfusları 60.112'dir. Bu nüfus içerisinde 59.777 Şafii, 335 Hanefi bulunmaktadır. Şafiler nüfusun %99.44'ünü, Hanefiler ise %0.56'sını oluşturmaktadır. İlçe merkezi ve bağlı yerleşim birimlerinde yerli Gayri Müslim ve Alevi nüfusa rastlanmamıştır.

7- Uludere İlçe Merkez ve Merkeze Bağlı Belde ve Köylerin Günümüz İnanç Coğrafyası

Uludere İlçe Merkez ve Merkeze Bağlı Köylerin Dini yapısı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Yerleşim Yeri	1997 Nüfusu	Müslüman						Gayri Müslim	
		Şafi	%	Hanefi	%	Alevi	%		%
ULUDERE (Merkez)	6383	6283	98.43	100	1.57	---		---	
Akduman	12	12	100	---		---		---	
Başlıca	356	356	100	---		---		---	
Bulakbaşı	509	509	100	---		---		---	
Doğan	0	0	0	---		---		---	
Hilal	1456	1436	98.63	20	1.37	---		---	
Onbudak	0	0	0	---		---		---	
Şenoba	2976	2976	100	---		---		---	
Uzungeçit	3371	3341	99.11	30	0.89	---		---	
Ortabağ	1556	1531	98.39	25	1.61	---		---	
ORTABAĞ (B)	1618	1618	100	---		---		---	
Bağlı	0	0	0	---		---		---	
Ballı	191	191	100	---		---		---	
Dağdibi	626	626	100	---		---		---	
Gülyazı	1982	1982	100	---		---		---	
Işıkveren	0	0	0	---		---		---	
İnceler	154	154	100	---		---		---	
Ortaköy	734	734	100	---		---		---	
Ortasu	696	696	100	---		---		---	
Taşdelen	352	352	100	---		---		---	
Yemişli	1322	1322	100	---		---		---	
TOPLAM	24294	24149	99.28	175	0.72				

Yukarıdaki tabloda belirttiğimiz gibi Silopi İlçe Merkez ve Merkeze bağlı Belde ve köylerin toplam nüfusları 24.294'dür. Bu nüfus içerisinde 24.149 Şafii, 175 Hanefi bulunmaktadır. Şafiiler nüfusun %99.28'ini, Hanefiler ise %0.72'sini oluşturmaktadır. İlçe merkezi ve bağlı yerleşim birimlerinde yerli Gayri Müslim ve Alevi nüfusa rastlanmamıştır

Şırnak ilinin, il merkezi ve ilçeleriyle birlikte toplu olarak günümüz inanç coğrafyası tablo halinde şöyledir.

Yerleşim Yeri	1997 Nüfusu	Müslüman						Gayri Müslim	
		Şafi	%	Hanefi	%	Alevi	%		%
ŞIRNAK	61908	59048	95.4	2860	4.6				
IDİL	54811	53142	96.96	1285	2.34			384	0.70
BEYTÜŞŞEBAP	18110	17860	98.7	250	1.3				
CİZRE	74488	74132	99.5	356	0.5				
GÜÇLÜKONAK	9537	9405	99	132	1				
SİLOPI	60112	59777	99.5	335	0.5				
ULUDERE	24294	24119	99.4	175	0.6				
TOPLAM	303250	297483	98.1	5393	1.77			384	0.13

Yukarıdaki tabloda belirttiğimiz gibi Şırnak ilinin tüm nüfusu 303.250'dir. Bu nüfus içerisinde 297.483 Şafii, 5393 Hanefi, 384 Gayri Müslim bulunmaktadır. Şafililer tüm nüfusun %98.1'ini, Hanefiler %1.77'sini, Gayri Müslimler ise %0.13'ünü oluşturmaktadır. İl genelinde yerli Alevi nüfusa rastlanmamıştır.

C- ŞIRNAK İLİNDE FAALİYET GÖSTEREN TARİKATLAR VE DİNİ CEMAATLER

1-Tarikatlar

Tasavvuf, nefsin bütün istek ve arzularını bir kenara bırakarak ,kalbi Allah'a bağlamak olarak tanımlanmaktadır. Tasavvuf Hicri II. yüzyıldan itibaren tüm İslâm alemine yayılmış ve kısa bir süre sonra çeşitli tasavvuf zümreleri ortaya çıkmıştır. Bunun temel sebebi meşhur alimlerin büyük şeyhlere bağlanmaları hükümdarların da tekke ve zaviye yaptırılmalarıdır.⁵² Tarikatlar, mutasavvıfların kendi görüşlerini yaymak ve kendilerine bağlı olanların eğitimini sağlamak için kurdukları teşkilatı ifade

⁵² Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1994, s. 14-17.

ve kendilerine bağı olanların eğitimini sağlamak için kurdukları teşkilatı ifade eder. Tarikatlar isimlerini kurucusunun adı ve lakabına göre almaktadır ve silsile itibarıyla da Hz Muhammed'e dayanmaktadır.⁵³

İslamiyet'in Türkler arasında yayılmasıyla birlikte Tasavvuf da yayılmaya başlamış kısa zamanda Türkistan da bulunan Fergana, Merv, Semerkant, Horasan ve Buhara gibi şehirler Tasavvuf akımının merkezi olmuştur. Malazgirt savaşından sonra Anadolu'nun kapıları Türklere açılınca Türkistan'dan pek çok mutasavvıf da Anadolu'ya gelmiş böylece Anadolu'da tasavvuf akımlarının merkezlerinden biri olmuştur. XIII. yüzyıl Moğol istilasıyla Türkistan'dan pek çok dervişin Anadolu'ya gelmesiyle tasavvuf hareketleri de artmış bunun neticesi olarak şeyhler halk arasında rağbet görmeye başlamış sultanların da desteklemesiyle Anadolu'da bir çok tekke ortaya çıkmıştır.⁵⁴

a-Kadirî Tarikatı

Bu Tarikat Abdulkâdir Geylani tarafından kurulmuş olup sünni bir tarikattır. Silsile olarak Hz Ali'ye dayanır. Kadiri Tarikatı Eşrefiyye, Rûmiyye, Halisiyye, Garîbiyye, Hilâliyye, Yafiiyye, Esediyye ve Ekberiyye gibi kollara ayrılır ve zikir cehridir. Tarikat dünyanın her tarafına yayılmış olmakla birlikte Cezayir, Hindistan, Suriye, Irak, Mısır, Türkiye ve Afrika'da mensupları çoğunluktadır. Kadirî Tarikatının Anadolu'da yayılmasını sağlayan Eşref oğlu Rumi'dir. İsminden dolayı kurduğu kola Eşrefiye denilmiştir. Eşrefoğlu'ndan sonra Anadolu'da Kadiriliği yaymak için çalışan şahıs İsmail Rumi'dir. İsmail Rumi İstanbul'da Kadirihane'yi yaptırmış, Anadolu ve Rumeli'de kırk kadar Kadiri Tekkesi açmıştır.⁵⁵

Yaptığımız araştırmalarda Şırnak ilinin Cizre ilçe merkezinde Kadiri tarikatının faaliyet gösterdiğini gözlemledik. Cizre'de Şeyh Baki olarak bilinen Mehmet Bakır Haşimi Kadiri Tarikatının lideridir. Konuştuğumuz şahıslar sadece Cizre de değil Diyarbakır da da taraftarlarının olduğunu belirttiler. Cizre halkı tarikat hakkında pek

⁵³ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul 1995, s.278.

⁵⁴ Mehmet Şeker, *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması*, Ankara 1991, s.105.

fazla bir şey bilmemesine rağmen Şeyh olarak nitelenen şahsın Seyit (Peygamber soyundan gelen) olmasından dolayı tekkesine gitmektedirler. Tarikatın her hangi bir derneği yoktur. Bu Tarikat üyelerinin, diğer Tarikatlarda olduğu gibi, örgütsel bağları bulunmamaktadır.

b-Nakşibendi Tarikatı

Tarikat ismini, kurucusu Baha al-Din Muhammed bin Muhammed el-Buhariye izafeten almıştır. 1318 yılında Buhara'nın Arifan Köyünde doğmuş. Emir Kulal'dan tasavvuf dersi almış, ardından da zikirde gizliliği tercih eden Abdal-Halik el-Gucduvani'ye bağlanmıştır. Guceuvani'nin esaslarına bağlı kalmakla beraber tarikata uveyslik ve rabıtaı eklemiş ve tarikatın silsilesini de Hz. Ebubekir'e dayandırmıştır. Tarikatın Hz. Ebubekir'e dayandırılmasından dolayı tarikata Şii tesiri girmemiştir. Guceuvani'den sonra Havacaganiye diye isimlendirilen bu tarikat Baha al-din ile beraber Nakşibendi ismini almıştır. Orta Asya ve Horasan bölgelerinin Sünnileşmesinde önemli rol oynamıştır.⁵⁶ Tarikatta gizli zikir esastır. Toplu olarak yapılan zikre tarikat mensubu olmayan alınmaz. Toplu yapılan bu zikre Hatm-i Hecegan denir. Bu tarikat Anadolu'ya Timur'un ordularıyla gelen Nakşi Şeyhleri vasıtasıyla girmiş, Molla Abdullah Simai vasıtasıyla yayılmıştır. Türkiye'den başka Hindistan, Irak ve Suriye'de de taraftarı bulunmaktadır. Türkiye'deki en yaygın kolu Halidî koludur.⁵⁷

Cizre'de Kadiri Tarikat'nın yanında Nakşibendi Târikatı da bulunmaktadır. Ömer Faruk Seyda Cizre ilçesinde tarikatın liderliğini yapmaktadır. Babası Şeyh Seyda'da bu tarikatın liderliğini yapmıştır, Şeyh Seyda'nın ölümünden sonra tarikat liderliğine oğlu Ömer Faruk geçmiştir. Şeyh Ömer Faruk tarikat mensuplarını evinin yanında bulunan Câmî'de kabul etmekte ve orada onlara dini sohbetlerde bulunmaktadır. Ömer Faruk'dan sonra tarikat içinde ikinci adam kardeşi olan Abdulkadir Seydadır. Şeyh Ömer Faruk bazen Şırnak dışında bulunan tarikat üyelerini ziyarete gitmektedir. Nakşibendi Tarikatı'nın İlçe içinde herhangi bir vakfi veya derneği yoktur. Ömer Faruk Seyda'nın yanına gelenler Tarikat hakkında pek fazla bir şey bilmemektedir.

⁵⁵ Kâmil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul 1994, s. 267.

⁵⁶ Tahsin Yazıcı, "Nakşibendi", İ.A., IX, İstanbul 1964, s. 52-54.

Nakşibendi tarikatı Cizre'den başka İdil ilçesinde de faaliyet göstermektedir. Bu ilçede tarikatın liderliğini Şeyh Hasan yapmaktadır. Şeyh Hasan İdil İlçesi'nin Ortaköy doğumludur. Bu tarikat liderini, özellikle dinî bayramlarda Şanlıurfa, Adıyaman ve Kahramanmaraş'tan gelen tarikat üyeleri ziyaret etmektedir. Gelenlerin çoğu ziyaret bir kısmı da muska yazdırmak için gelmektedir. Evinin yanında kendi yaptırdığı ve kendi ismiyle anılan bir câmî bulunmaktadır. Şeyh Hasan çok yaşlı olup yörede oldukça sevilmektedir.

c-Adıyaman Menzil Tarikatı (Menzil Nakşiliği)

Nakşibendi tarikatının kurucusu, Muhammed Bahauddin'dir, Farsca nakış yapan anlamına gelir. Nakşibendiliğin Anadolu da yaygınlaşmasını Molla Abdullah İlahi sağlamıştır. Tarikatın Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da tanınmasını Şeyh Muhammed-u Urumevi sağlamıştır. (1490) Yaygınlaşmasını ise Şeyh Seyyid Abdullah el-Nehril Hakkari ve Şeyh Seyyid Taha el-Nehril Hakkari sağlamıştır. Nakşibendi tarikatı Şiiliğe karşı olmasından dolayı Osmanlı Devleti tarafından desteklenmiştir.⁵⁸

Menzil Nakşiliği'nin kurucusu Şeyh Seyyid Abdulhakim El Hüseyini 1905 yılında Bitlis'in Baykan ilçesine bağlı Kermete köyünde dünyaya gelmiştir. 7 veya 8 yaşında iken medrese eğitimine başlar ve 1938 yılında halifelik icazeti aldıktan sonra bugünkü Menzil (Durak) köyüne gelerek buraya yerleşmiştir Şeyh Seyyid Abdulhakim El Hüseyini'ye mürdleri Gavs-ı Bilvanis denir ki "Gavs" tasavvufta zamanın en büyük mürşidi kamiline verilen sıfattır. Ayrıca kendisine sığınan, imdad dileyene yardım eden manalarına da gelir. Şeyh Seyyid Abdulhakim El Hüseyini 25 mayıs 1972 tarihinde vefat edince yerine oğlu Muhammed Raşid Erol geçmiştir. Muhammed Raşid Erol'un 1993 yılında vefatından sonra yerine kardeşi Seyyid Abdalbaki geçmiştir ve hala dergahın başında bu şahıs bulunmaktadır.⁵⁹

Şeyhlerin aynı aileden çıkmasından dolayı Menzil Nakşiliği bir köy veya aşiret tarikatı olarak değerlendirilebilir. Fakat tarikat son on onbeş yıl içerisinde yerellikten çıkıp yaygın bir hale gelmiştir. Menzil Nakşi şeyhleri irşadda "manevi tasarrufa" önem

⁵⁷ Kâmil Yılmaz, a.g.e., s. 276.

⁵⁸ Niyazi Usta, **Menzil Nakşilipği**, Ankara 1997, s.53-55.

vermişlerdir. Onlara göre her şey manevi tasarrufla olur ve maddiyat ikinci plandadır. Menzil Nakşiliğinde her meslekten ve her yaştan insanlar bulunmaktadır. Dergahlara gidildiğinde genellikle orada bulunanlar 30- 40 yaş arasında olduğu görülür. Menzil Nakşiliği Güneydoğu bölgesi hariç kırsal alanda yaygın değildir. Özellikle büyük şehirlerde ve ilçe merkezlerinde yaygındır.⁶⁰

Menzil Nakşiliği'ne göre Allah insanı toprak, hava, ateş ve sudan yaratmıştır. Bedene nefis ile ruh birlikte üfürülmüştür. Henüz üfürülme esnasında ruh Allah'ı son derece sever. Fakat belli bir süre sonra ruh asli vatanına meyli unuttur. Nefis ruhu yenilgiye uğratırsa ruh hizmetçi olur, aksi durumda da nefis hizmetçi olur. Şeyh nefsi zayıflatıcı , ruhu güçlendirici ilaçları verir. Menzil Nakşiliğinde toplu zikirler(Hatmeler) yatsı namazından sonra yapılır. Bir mürid bir günde yalnız bir zikre katılabilir. Mürid aynı gün ikinci bir zikre katılamaz. Namaz kılmayanların, inkar edenlerin ve şeyhlik müessesinin yemeklerinden yenmemesi ve verdikleri hediyelerin alınmaması tavsiye edilir.⁶¹

Bu tarikat üyeleri, ekonomik bakımdan bakıldığında daha ziyade alt tabaka ile orta tabakanın alt ve ortasındaki insanlardan oluşmaktadır. Üst tabakadan gelen mürit sayısı son derece azdır.⁶²

Sırnak ilinin Cizre ilçesinde Adıyaman Menzil grubu adına faaliyet gösterilmektedir.Bu işi genç yaşına rağmen Servet Aslan yapmaktadır. Bu şahıs Şeyh Şerif olarak bilinmektedir.Kendisi zaman zaman Adıyaman'a gitmekte buna karşılık olarak da Adıyaman'dan da ona ziyaretçiler gelmektedir . Bu tarikatın ilçede herhangi bir dernek veya vakfi yoktur.

2- Dini Cemaatler

a-Süleymancılar

⁵⁹ Niyazi Usta, a.g.e. s 55-60.

⁶⁰ Niyazi Usta, a.g.e. s 60-61.

⁶¹ Niyazi Usta, Menzil Nakşilipği, Ankara 1997, s.65-66.

⁶² Niyazi Usta, a. g. e , s.68.

Süleyman Hilmi Tunahan'ın (1888) fikirleri doğrultusunda faaliyet gösteren cemaate Süleymancılar denir. Süleyman Hilmi Tunahan ilk tahsilini doğduğu yer olan Silistre'de yapmış, Süleymaniye Medresesi'nde eğitimini tamamladıktan sonra İstanbul Camilerinde vaazlar vermiştir. Eser yazmayan Süleyman Hilmi Kuran kurslarında talebe yetiştirmeye önem vermiştir. Süleymancılar nakşi tarikatına mensupturlar. 1959 yılında Süleyman Hilmi Tunahan'ın ölümünden sonra öğrencileri onun fikirlerini yaymış ve zamanla Süleymancılık cemaati teşekkül etmiştir. Temel amaçları Kur'an öğretmek olan Süleymancılar son yıllarda yurtlarını üniversite öğrencilerine de açmışlardır. Bu cemaatin Türkiye genelinde basın yayın faaliyeti yoktur.⁶³ Şırnak ilinde Süleyman cemaatinin organize olarak faaliyetleri yoktur. Sadece bu cemaate sempati ile bakan çok az da olsa yerli halk ile dışarıdan gelen şahıslar bulunmaktadır.

b-Nurcular

Said Nursi'nin fikirlerini devam ettiren cemaattir. Said Nursi eserlerinde ve cemaat mensupları da ifadelerinde kendilerini tarikat olarak değerlendirmektedir. Bu gün Türkiye'de en yaygın olan cemaattir. Nurcular genel olarak; Yeni Asya, Meşveret cemaati (Kırkinci) Yeni Nesil, Yazıcılar, Med-Zehra, Fetullah Hoca gruplarına ayrılmışlardır. Bu genel gruplardan kopan mahalli gruplar da bulunmaktadır.⁶⁴ Şırnak il ve ilçelerinde cemaat faaliyetlerine pek rastlayamadık sadece Cizre ilçesinde Fetullah cemaatine ait olan Diyarbakır Sur Dershanesi bulunmaktadır.

⁶³ Hasan Küçük, *Tarikatlar*, İstanbul 1977, s. 250-251.

⁶⁴ Hasan Hüseyin Ongun, "Başlangıçtan Günümüze Said Nursi ve Nurculuk Hareketi". *Türkiye Günlüğü*, S. 45, Nisan 1997, s. 57.

SONUÇ

Yörenin sosyo-antropolojik ve etnolojik yapısı hakkında sistematik araştırmalar az sayıda ve yetersizdir. Ülkemizdeki ve bölgede ki aşiretler, kendi içinde kabilelere ayrılmakta, bazen bir aşiret on veya daha fazla kabileye bölünmektedir. Her aşiret bir reis veya ağa, bey gibi cemaat liderleriyle temsil edilmekte, bu topluluk liderleri, görevi babadan-oğula intikal edebildiği gibi yakın akrabası vasıtasıyla da yürütülmektedir. Her aşiret lideri, aynı zamanda bu kimliklerini Padişahlar tarafından verilen silsile-nâme veya şecerelere bağlamaktadırlar.

Yörede, kentleşme ve kısmen sanayileşme sürecinin başlamasıyla, aşiret yapılarında önemli dönüşümler olmaktadır. Özellikle okullaşma iç ve dış göçlere dayalı, sosyal hareketlilik sert aşiret bağlarını yumuşatmaktadır. Ancak, aşiret, kabile olgusu dediğimiz, ferdin kendini bir cemaatten (aşiretten) hissetmesi bilinci silinememektedir

Bölgede dil, din, soy ve kültürel etkinliklere rastlamaktayız. Dil etkinliği, bir kültür sahası olarak, Kürtçe, Zazaca, Arapça, Türkçe, Süryanice v.b. dil gruplarını kapsar. Din ise, İslamiyet, Hristiyanlık, tarzlarda belirlemektedir. Soy ve kültürel etniklik olarak v.b. unsurlar dikkatimizi çekmektedir.

Şırnak İli'nin inanç yapısı kısaca şöyledir. Şırnak ve çevresinde yok denecek kadar az sayıda Hristiyan yaşamaktadır, buna karşılık Anasır Cetvellerine baktığımızda Şırnak nüfusuna kayıtlı çok sayıda Gayri Müslim bulunmaktadır. Bunun anlamı bölgede yaşayan Gayri Müslimlerin çoğu başta, İstanbul olmak üzere, yurtdışı dahil, bölgeyi terk etmişlerdir.

Şırnak ve yöresinde İslam'ın Şafii mezhebi yoğun bir şekilde bulunmaktadır, buna karşılık yörede Şafii mezhebinden başka çok azda olsa Hanefi Mezhebine mensup kişiler vardır. Bu mezhebe mensup kişiler buranın yerli ahalası olmayıp dışarıdan yöreye gelen kişilerdir. Buranın yerli ahalisinin tümü Şafii Mezhebine mensuptur. İslam'ın diğer mezhepleri ise hiç yoktur. Tatar aşiretine mensup kişiler Şafii mezhebine mensuptur. Şırnak'ta yaşayan Tatarlar kendilerinin Türkmen olduklarını ve Hacı Beyran (Hacı Bayram) aşiretine mensup olduklarını belirtmişlerdir. Hacı Beyran aşireti Birlik, Erkan, Onuk, Uysal, Üstün, Anık ve Tatar ailelerinden oluşan büyük bir aşirettir. Bu aşiretin reisi daima Şırnak'tan ve Tatar ailesinden seçilmektedir.

Aşiret reisinin ifadesine göre Tatarlar günümüzde Kürtçe konuşmalarına rağmen Türk türler ve dillerindeki değişim, yörede kültür erozyonuna uğramaları sonucu oluşmuştur. Tatar aşiretinde liderlik seçimi yoktur, dışarıda halk tarafından sevilen, becerikli, hükümetle ilişkisi iyi olan şahıs aileye liderlik yapar. Şırnak'ta aşiretin mesken olduğu üç mahalle de birer lider vardır. Şırnak halkı kimi seçerse o aşiretin başına geçer. Eskiden bu seçimlerde Tatar, Uysal ve Onuklar ağırlıktaydı. Aşirette seyitlik mevcut değildir, seyitler genelde Cizre'de vardır.

Aşiretin geçim kaynağı bölgeyle uygunluk göstermektedir, genelde hayvancılık ve ticaretle uğraşıyorlar, az da olsa tarımla uğraşanlar mevcuttur. Tatar aşiretinde devletin üst düzey kademesinde görev alan insanlar bulunmaktadır,

BİBLİYOGRAFYA

- AKDEMİR, Samuel, **Dini Kurallarımız**, İstanbul 1972.
- AKSEKİ, A.Hamdi, **İslâm Dini İtikat İbadet ve Ahlâk**, Ankara 1960.
- ATAMA, Sadi Yaver, **Eski Türk Geleneği**, Ankara 1992.
- AYDIN, Mehmet, **Müslümanların Hristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler**, Konya 1989.
- AYDIN, Mehmet, Batı ve Doğu Hristiyanlığına Tarihi Bir Bakış, **A.Ü.İ.F.D. XXVII**, Ankara 1985.
- BİLGE, Yakup, **Süryaniler Anadolu'nun Solan Rengi**, İstanbul 1996.
- CAFEROĞLU, Ahmet, **Türk Kavimleri**, İstanbul 1998.
- ÇELİK, Mehmet, **Süryani Kadim Kilisesi Tarihi, I**, İstanbul 1987.
- DELIÖMEROĞLU, Yakup, "Tataristan, Başkurdistan (Tatarlar ve Tataristan)", **Yeni Türkiye**, S:16, İstanbul 1997.
- DOĞAN D.M., **Büyük Türkçe Sözlük**, İstanbul 1990.
- ERGİNER, Gürbüz, **Kurban**, İstanbul 1997.
- ERÖZ, Mehmet, **Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik**, Ankara 1990.
- ES-SALIH, Suphi, **İslâm Mezhepleri (Doğuş-Gelişmesi)** (Çev. İbrahim Sarmış), İstanbul 1981.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi, **Türkiye'de Alevilik Bektaşilik**, İstanbul 1994.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi, **Çağımızda İtikadî İslâm Mezhepleri**, Ankara 1990.
- GRİGOR, Aknerli, **Moğol Tarihi** (Çev. Hrand D. Andreasyan), İstanbul 1954 .
- GROUSSET, Rene, **Bozkır İmparatorluğu** (Çev. Reşat Uzman), İstanbul 1993.
- GÖKALP, Ziya, **Türk Medeniyeti Tarihi**, İstanbul 1976.
- GÖKALP, Ziya, **Türk Töresi**, İstanbul 1972.
- GÜNAY, Ünver-GÜNGÖR, Harun, **Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi**, Ankara 1997.
- GÜNALTAY, Mehmet Şemsettin, **Yakın Şark İli Suriye ve Filistin**, Ankara 1947.
- GÜNEL, Aziz, **Türk Süryaniler Tarihi**, Diyarbakır 1970.
- HAMİDULLAH, Muhammed, **İslâm'a Giriş**, Ankara 1961.
- KAFESOĞLU, İbrahim , "Büyük Selçuklu İmparatorluğu", **Türk Dünyası El Kitabı**, I, Ankara 1992, s.247-284

- KAFESOĞLU, İbrahim, “İlk Türk-İslam Siyasi Teşekkülleri” **Türk Dünyası El Kitabı** I, Ankara 1992,
- KALAFAT, Yaşar, **Doğu Anadolu Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara 1990.
- KARA, Mustafa, **Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi** İstanbul 1995.
- KAHRAMAN, Ahmet, **Karşılaştırmalı Dinler Tarihi**, İstanbul 1993.
- KILIÇ Sami, **XX.Yüzyıl Denizli Tarihi ve Günümüz İnanç Coğrafyası**, (Basılmamış Doktora Tezi), Malatya 1997.
- KILIÇÇIOĞLU, Cumhur, **Her Yönüyle Siirt**, Ankara 1992.
- KÖPRÜLÜ, Fuat, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara 1994.
- KURAT, Akdes Nimet, **IV-VIII. Yüzyılda Karadeniz’in Kuzeyinde Türk Kavimleri ve Devletleri**, Ankara 1972.
- KURAT, Akdes Nimet, “Altın Ordu Devleti” **Türk Dünyası El Kitabı**, I, Ankara 1992, s.400-407
- KUZGUN, Şaban, **Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri**, Ankara 1996.
- KÜÇÜK, Hasan, **Tarikatlar**, İstanbul 1977.
- MARAŞ, İbrahim, **Türk Dünyasının Dini Meseleleri**, Ankara 1990
- NURBAKİ, Haluk , **Türkistan’dan Türkiye’ye Anadolu Mucizesi**, İstanbul 1985
- ONGUN, Hasan Hüseyin, “Başlangıçtan Günümüze Said Nursî ve Nurculuk Hareketi”, **Türkiye Günlüğü**, S: 45, Nisan 1997.
- ORKUN, Hüseyin Namık , **Yeryüzünde Türkler**, Ankara 1994.
- ÖZEL, Ahmet, **Adak**, I, İstanbul 1988
- ÖZKAN, Fatma, ‘Kazan Tatarları’, **Yeni Türkiye**, III, S:16, İstanbul 1997.
- ÖZTUNA, Yılmaz , **Devletler ve Hanedanlar**, II, Ankara 1996.
- RASONYİ, Laszlo , **Tarihte Türklük**, Ankara 1997.
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, İstanbul 1988.
- SERTOĞLU, Mithat, **Süryani Türklerinin Siyasi ve İctimai Tarihi**, İstanbul 1974.
- ŞEKER, Mehmet, **Fetihlerle Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşması**, Ankara 1991.
- SEFEROĞLU, Ş.K.-MÜDERRİSOĞLU, Adnan, **Türk Devletleri Tarihi**, Ankara 1986.
- SÜMER, Faruk, **Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri Boy Teşkilatı Destanları**, Ankara 1972.
- SÜMER, Faruk, “Tatar”, **İ.A.**, XII/I, Eskişehir 1997.
- TANYU, Hikmet, **Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri**, Ankara 1967.

- TAYMAZ, Abdullah Battal, **Kazan Türkleri**, Ankara 1966.
- TEKİNDAG, M.C. Şehabeddin , “Mısır ve Suriye’de Kurulmuş Türk Devletleri”, **Türk Dünyası El Kitabı I**, Ankara 1992, s.324-330
- TEMİR, Ahmet , “Türk-Moğol İmparatorluğu ve Devamı”, **Türk Dünyası El Kitabı, I**, Ankara 1992, s.385-401.
- TEMİR, Ahmet, “Kazan Hanlığı”, **Türk Dünyası El Kitabı, I**, Ankara 1992, s.409-414.
- TOGAN, A.Zeki Velidi , **Umumi Türk Tarihine Giriş**, İstanbul 1981.
- TURAN, Osman , **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, İstanbul 1993.
- TURAN, Osman, **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi, I**, İstanbul 1985.
- TÜMER,Günay –KÜÇÜK, Abdurrahman, **Dinler Tarihi**, Ankara 1988.
- TÜMER,Günay, **Hristiyanlıkta ve İslam’da Hz. Meryem**, Ankara 1996.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, **Güneydoğu Kimliği (Aşiret, Kültür, İnsan)**, Bolu 1993.
- TÜRKAY, Cevdat, **Başbakanlık Arşivine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler**, İstanbul 1975 .
- USTA, Niyazi, **Menzil Nakşlipği**, Ankara 1997.
- ÜNALAN, Sıddık, **XX. Yüzyıl Sivas Tarihi ve Günümüz İnanç Coğrafyası** (Basılmamış Doktora Tezi), Malatya 1997.
- YAKUBOVSKIY, A, **Altınordu ve Çöküşü** (Çev. Hasan Eren), Ankara 1976.
- YAZICI, Tahsin, “Nakşibendi”, **İ.A., IX**, İstanbul 1964.
- YILMAZ, Kâmil, **Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar**, İstanbul 1994.
- YİNANÇ, Mükrimin Halil , **Türkiye Tarihi Selçuklular Devri**, İstanbul 1944.
- YURDAYDIN.G. Hüseyin, **Türkiye’nin Dini Tarihine Umumi Bir Bakış**, Ankara 1962.
- YÜCEL,M.Celaleddin , **Bütün Dünya Türkleri**, Ankara 1978
- ZEHRA, Muhammed Ebu, **İslâm’da Fıkhî Mezhepler Tarihi** (Çev. Abdulkadir Şener), İstanbul 1978.
- 1996 Yılında Şırnak**
- Cumhuriyetimizin 75. Yılında Şırnak**
- Yurt Ansiklopedisi, VIII**, İstanbul 1983, s.5765-5856.
- Yurt Ansiklopedisi, IX**, İstanbul 1983, s.6665-6743.

**ARAŞTIRMAMIZDA TATAR AŞİRETİ İLE İLGİLİ BİLGİLERİNE
MÜRACAAT ETTİĞİMİZ ŞAHISLAR**

- 1-Agit oğlu, Süleyman TATAR, 1937 Şırnak doğumlu halen şırnak nüfusuna kayıtlı.
- 2-Alihan oğlu, İsmail TATAR, 1923 Şırnak doğumlu halen şırnak nüfusuna kayıtlı.
- 3-Alihan oğlu, Abdulkerim TATAR, 1939 Şırnak doğumlu halen şırnak nüfusuna kayıtlı.
- 4-Mustafa oğlu, Ahmet Sabri TATAR, 1926 Şırnak doğumlu halen şırnak nüfusuna kayıtlı.
- 5-Agit oğlu, Orhan TATAR, 1936 Şırnak doğumlu halen şırnak nüfusuna kayıtlı.
- 6-Şahin oğlu, İbrahim Halil TATAR, 1937 Şırnak doğumlu halen şırnak nüfusuna kayıtlı.
- 7-Mustafa oğlu, Ömer TATAR, 1939 Şırnak doğumlu halen şırnak nüfusuna kayıtlı.
- 8-Mustafa oğlu, Halil TATAR, 1938 Şırnak doğumlu halen şırnak nüfusuna kayıtlı.
- 9-Agit oğlu, Mehmet TATAR, 1945 Şırnak doğumlu halen şırnak nüfusuna kayıtlı.
- 10-Abdulkerim oğlu, Basri TATAR, 1938 Şırnak doğumlu halen şırnak nüfusuna kayıtlı.
- 11-Ali oğlu, Tahir TATAR, 1948 Şırnak doğumlu halen şırnak nüfusuna kayıtlı.
- 12-Ali oğlu, Mehmet TATAR, 1939 Şırnak doğumlu halen şırnak nüfusuna kayıtlı.